

**ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ
ΔΥΤΙΚΗΣ ΜΑΚΕΔΟΝΙΑΣ**

**ΣΧΟΛΗ ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΚΑΙ ΑΝΘΡΩΠΙΣΤΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ
ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΟ ΤΜΗΜΑ ΝΗΠΙΑΓΩΓΩΝ**

ΠΤΥΧΙΑΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

**Τίτλος: Δημοφιλή και μη δημοφιλή ζώα – απόψεις νηπίων
Popular and unpopular animals - views of infants**

ΠΑΠΑΪΟΡΔΑΝΙΔΟΥ ΓΕΩΡΓΙΑ

**Επιβλέπουσες: Παπαδοπούλου Πηνελόπη
Σιδηροπούλου Χριστίνα**

Φλώρινα, 2023

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Πίνακας περιεχομένων	2
Πίνακας σχημάτων και πινάκων	5
Περίληψη	6
Abstract	8
Εισαγωγή	9

Πρώτο μέρος

Το θεωρητικό πλαίσιο της έρευνας

Κεφάλαιο 1^ο Η σχέση του ανθρώπου με τα ζώα

1.1 Σχέση των ανθρώπων με τα ζώα	12
1.2 Βιοφιλία	15
1.3 Ζώα και εργασία	16
1.4 Ζώα και θρησκεία	18
1.5 Ζώα και πολιτισμός	18
1.6 Ζώα και φύλο	20
1.7 Συνέπειες για την υγεία που σχετίζονται με τη παρουσία των ζώων	21
1.7.1 Θετικά αποτελέσματα	22
1.7.2 Αρνητικά αποτελέσματα	23
1.7.3 Μηδενικά αποτελέσματα	24
1.8 Συγκρίνοντας τον ρόλο των ζώων και των ανθρώπων στην πρόβλεψη της ανθρώπινης εμπειρίας	24
1.8.1 Όταν τα ζώα συμπληρώνουν τις ανθρώπινες σχέσεις	25
1.8.2 Όταν τα ζώα υποκαθιστούν τις ανθρώπινες σχέσεις	26

Κεφάλαιο 2^ο Σχέσεις των νηπίων με τα ζώα

2.1 Εισαγωγή	28
2.2 Τα ζώα στη ζωή των παιδιών	29
2.3 Ζώα στις αίθουσες διδασκαλίας	30
2.4 Η Αλληλεπίδραση των παιδιών με τα ζώα στη φύση	32
2.5 Κατοικίδια ζώα και η κοινωνικοποίηση των παιδιών	34
2.5.1 Εισαγωγή	34
2.5.2 Ζώα συντροφιάς και παιδιά	34
2.5.3 Τα κατοικίδια ζώα ως μεταβατικά αντικείμενα	36
2.5.3.A Τα κατοικίδια στο ρόλο των γονέων	36
2.6 Τα κατοικίδια ζώα ως παιδιά	37
2.7 Τα κατοικίδια ζώα και ο ρόλος τους στην οικογένεια	38
2.8 Παιδιά και η απώλεια των κατοικίδιων ζώων	40

Δεύτερο μέρος

Ερευνητικό κομμάτι

2.1 Έρευνα	44
2.1.A Η ταυτότητα της έρευνας	44
2.1.B Αποτελέσματα και σχόλια	45
2.2 Σύγκριση της έρευνας	49
2.2.1 Κοινά αποτελέσματα	49
2.2.1.A Σύγκριση αποτελεσμάτων όπου προκύπτουν τα ζώα με θετική, αρνητική και αμφίσημη εικόνα μεταξύ των παιδιών της προσχολικής ηλικίας και στις δύο έρευνες	49
2.2.1.B Σύγκριση αποτελεσμάτων όπου παρουσιάζεται η σύσταση της αμφισημίας από τις απαντήσεις των παιδιών	51

2.2.1.Γ Σύγκριση αποτελεσμάτων και δεδομένων των κατηγοριών – επιχειρημάτων για την αιτιολόγηση της προτίμησης ή απαρέσκειας σ’ ένα ζώο	52
2.2.2 Διαφορετικά αποτελέσματα	52
2.2.2.A Σύγκριση αποτελεσμάτων που αναφέρονται οι συμμετέχοντες και στις δύο έρευνες, κατά σχολείο, φύλο και ηλικιακή ομάδα.....	52
2.2.2.B Σύγκριση αποτελεσμάτων όπου προκύπτουν τα ζώα με θετική, αρνητική και αμφίσημη εικόνα μεταξύ των παιδιών της προσχολικής ηλικίας και στις δύο έρευνες	53
2.2.2.Γ Σύγκριση αποτελεσμάτων όπου παρουσιάζεται η σύσταση της αμφισημίας από τις απαντήσεις των παιδιών	54
2.2.2.Δ Σύγκριση αποτελεσμάτων και δεδομένων των κατηγοριών – επιχειρημάτων για την αιτιολόγηση της προτίμησης ή απαρέσκειας σ’ ένα ζώο	56
2.3 Συμπεράσματα	56
ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ	58

ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΣΧΗΜΑΤΩΝ ΚΑΙ ΠΙΝΑΚΩΝ

ΣΧΗΜΑΤΑ

Σχήμα 1: Ζώα με αμφίσημη εικόνα μεταξύ των παιδιών προσχολικής ηλικίας, η σύσταση της αμφισημίας46

Σχήμα 2: Η χρήση των κατηγοριών – επιχειρημάτων για την αιτιολόγηση της προτίμησης ή απαρέσκειας σε ένα ζώο48

ΠΙΝΑΚΕΣ

Πίνακας 1: Οι συμμετέχοντες/ούσες στην έρευνα, κατά φύλο και ηλικιακή ομάδα44

Πίνακας 1: Ζώα με θετική, αρνητική και αμφίσημη εικόνα μεταξύ των παιδιών προσχολικής ηλικίας45

Περίληψη

Στόχο της παρούσας εργασίας αποτέλεσε η παρουσίαση της σχέσης που έχουν τα ζώα με τους ανθρώπους.¹ Στο θεωρητικό μέρος της εργασίας παρουσιάζεται, σε τι ποσοστό και πώς επηρεάζουν τα ζώα, τους ανθρώπους στην υγεία τους, στον πολιτισμό, στην εργασία τους, και πόσο σημαντικό ρόλο μπορούν να αποτελέσουν στη θρησκεία κάποιου λαού. Ακόμη, παρουσιάζονται οι θετικές, αλλά και αρνητικές επιπτώσεις που έχουν τα ζώα στην υγεία των ανθρώπων, και απαντάται το ερώτημα αν τα ζώα είναι ικανά να αντικαταστήσουν τις ανθρώπινες σχέσεις, και αν ναι σε τι ποσοστό και κατά πόσο αυτό είναι υγιές και αν όχι γιατί. Επιπρόσθετα, παρουσιάζεται ο ρόλος που μπορούν να έχουν τα ζώα στη ζωή των παιδιών προσχολικής ηλικίας. Πόσο σημαντικό είναι να υπάρχουν ζώα στις τάξεις, και να έρχονται τα παιδιά σε άμεση επαφή με τα ζώα στη φύση. Επιπλέον, παρουσιάζεται πώς τα κατοικίδια ζώα έχουν πάρα πολύ σημαντικό ρόλο στην κοινωνικοποίηση των παιδιών και πώς κάποιες φορές λειτουργούν ως μεταβατικά «αντικείμενα» στις μεταβατικές φάσεις και ηλικίες των παιδιών. Τέλος, γίνεται λόγος για τον ρόλο των κατοικίδιων μέσα στην οικογένεια γενικότερα. Αναφέρεται, πως, θα ήταν καλό τα παιδιά να διαχειρίζονται και να συμπεριφέρονται κατά την απώλεια του κατοικίδιου ζώου τους, όπως επίσης γίνεται λόγος και τον αντίκτυπο που έχει αυτό για τα ίδια. Στο ερευνητικό κομμάτι παρουσιάζεται μια έρευνα με στόχο να διερευνηθεί ποια είναι τα αγαπημένα και μη ζώα των παιδιών προσχολικής ηλικίας ενός νηπιαγωγείου της Φλώρινας και σε ποιους παράγοντες οφείλεται η προτίμησή τους ή μη σε αυτά. Στην έρευνα συνολικά συμμετείχαν 21 παιδιά εκ των οποίων 11 νήπια και 10 προνήπια. Στη συνέχεια, γίνεται η σύγκριση της έρευνας αυτής με μία προγενέστερη οποία διενεργήθηκε (Παραστατίδου, 2009). Η Παραστατίδου μελέτησε τις απόψεις 24 παιδιών (17 νήπια και 7 προνήπια) από τρία διαφορετικά νηπιαγωγεία της Χαλκιδικής. Τα δεδομένα και στις δύο περιπτώσεις, δηλαδή και στην προγενέστερη έρευνα και στην παρούσα λήφθηκε με τη μορφή ομαδικών συνεντεύξεων αναλύθηκαν με τη μέθοδο της διαρκούς σύγκρισης της. Η κοινή μεθοδολογία ήταν σκόπιμη και απέβλεπε στο να μελετηθεί η τυχόν μεταβολή των αντιλήψεων των παιδιών προσχολικής ηλικίας 14 χρόνια μετά.

¹ Σε αυτή την εργασία χρησιμοποιείται η έκφραση «άνθρωπος και ζώα» σε όλες τις μορφές, παρ' όλο που είναι γνωστό ότι αποτελεί έκφραση μιας σημαντικής παρανόησης ότι δηλαδή ο άνθρωπος δεν εντάσσεται στο ζωικό βασίλειο. Δεν υιοθετήθηκε η σωστή έκφραση «άνθρωπος και άλλα ζώα» αφ' ενός γιατί η αλλαγή θα δημιουργούσε σημαντικά ζητήματα στη σύνταξη, αλλά κυρίως γιατί εξετάζεται η σχέση του ανθρώπου με το ζωικό βασίλειο.

Από την πιο πρόσφατη έρευνα προκύπτει πως τα ζώα στα οποία δείχνουν προτίμηση ή μη τα παιδιά παραμένουν ίδια, αυτό που αλλάζει είναι ο λόγος που αγαπούν ή όχι ένα ζώο, ενώ ακόμη φαίνεται να έχουν μια πιο ξεκάθαρη γνώμη για κάποιο ζώο.

Abstract

The aim of this study was to present the relationship between animals and humans². In the theoretical part of the study, it is presented how much and how animals affect people in their health, culture, work, and how important a role they can have in the religion of a people. Furthermore, the positive and negative effects that animals have on people's health are presented, and the question is answered whether animals can replace human relationships, and if so, in what proportion and to what extent this is healthy and if not, why. In addition, the role that animals can play in the lives of preschool children is presented. How important it is to have animals in classrooms, and for children to have direct contact with animals in nature. In addition, it is shown how pets have a very important role in children's socialization and how they sometimes act as transitional "objects" in children's transitional phases and ages. Finally, the role of pets within the family in general is discussed. It is mentioned, how, it would be good for children to manage and behave during the loss of their pet, as well as the impact this has on them. In the research part, a survey is presented to investigate which are the favorite and non-preferred animals of the preschool children of a kindergarten in Florina and what factors are responsible for their preference or not for them. A total of 21 children participated in the survey, of which 11 toddlers and 10 preschoolers. In the following, this research is compared with an earlier one that was conducted (Parastatidou, 2009). Parastatidou studied the opinions of 24 children (17 toddlers and 7 preschoolers) from three different kindergartens in Halkidiki. The data in both cases, i.e., in the previous research and in the present one was obtained in the form of group interviews and were analyzed using the method of continuous comparison. The common methodology was purposeful and aimed at studying any change in the perceptions of preschool children 14 years later. The most recent research shows that the animals to which children show preference or not remain the same, what changes is the reason why they love or dislike an animal, and they still seem to have a clearer opinion of an animal.

²In this study the expression "human and animals" is used in all its forms, although it is known to be an expression of a major misconception that human beings do not belong to the animal kingdom. The correct expression 'human and other animals' has not been adopted, firstly because a change would create significant issues of syntax, but mainly because the relationship between human beings and the animal kingdom is being considered.

Εισαγωγή

Στη παρούσα πτυχιακή εργασία μελετώνται η σχέση του ανθρώπου με τα ζώα σε διάφορους τομείς όπως στην υγεία, στη θρησκεία, στον πολιτισμό, στην εργασία. Ακόμη, μελετάται η σχέση που έχουν τα παιδιά προσχολικής ηλικίας με τα ζώα γενικότερα και με τα κατοικίδια ζώα ειδικότερα, και ποσό σημαντικό ρόλο παίζουν στην ζωή τους. Τέλος, παρουσιάζεται η έρευνα που εκπονήσαμε στο πλαίσιο της πτυχιακής μας εργασίας, η οποία δείχνει τα αγαπημένα και μη ζώα των παιδιών σε ένα νηπιαγωγείο της Φλώρινας, ενώ τα αποτελέσματα της έρευνάς μας συγκρίνονται με τα αποτελέσματα μιας αντίστοιχης έρευνας που έγινε 14 χρόνια πριν, στον νομό Χαλκιδικής.

Αυτή η εργασία αναπτύσσεται σε τρία κεφάλαια.

Στο πρώτο κεφάλαιο γίνεται λόγος για τη σχέση που έχουν οι άνθρωποι με τα ζώα, πώς μπορούν αυτά να επηρεάσουν την υγεία τους, τι ρόλο κατέχουν για τον πολιτισμό μιας χώρας, και το πόσο σημαντικό, αλλά και διαφορετικό, ρόλο μπορούν να έχουν στους διαφορετικούς πολιτισμούς που υπάρχουν. Ακόμη παρουσιάζεται πόσο σημαντικό ρόλο αποτελούν τα ζώα στην εργασία των ανθρώπων, αλλά και το αν είναι ικανά και σε τι ποσοστό να αντικαταστήσουν τις ανθρώπινες σχέσεις.

Στο δεύτερο κεφάλαιο παρουσιάζεται η σχέση των ζώων και των κατοικίδιων ζώων με τα παιδιά προσχολικής ηλικίας. Πιο αναλυτικά κόμμα αναφέρεται η σημαντικότητα των ζώων να υπάρχουν στις σχολικές τάξεις. Ακόμη, γίνεται λόγος για το σημαντικό ρόλο που έχουν τα κατοικίδια ζώα στις ζωές των παιδιών και ειδικότερα στην κοινωνικοποίησή τους, αλλά και πώς κάποιες φορές τα ζώα λειτουργούν ως μεταβατικά «αντικείμενα» όταν τα παιδιά βρίσκονται αντίστοιχα σε μεταβατικό στάδιο ή σε μεταβατική φάση της ζωής τους. Ακόμη, γίνεται αναφορά στον ρόλο που μπορούν να έχουν τα ζώα μέσα στην οικογένεια. Τέλος, γίνεται λόγος για τον τρόπο που τα παιδιά θα ήταν καλό να διαχειρίζονται την απώλεια του κατοικίδιου ζώου τους.

Στο τρίτο και τελευταίο κεφάλαιο παρουσιάζεται η ανάλυση της έρευνας που έγινε σε ένα νηπιαγωγείο στη Φλώρινα, στην οποία συμμετείχαν 21 παιδιά, και η οποία διερευνά ποια είναι τα αγαπημένα και μη ζώα των παιδιών και από ποιους παράγοντες επηρεάζονται οι προτιμήσεις τους. Τέλος γίνεται σύγκριση με μια αντίστοιχη προγενέστερη έρευνα, η οποία έγινε πριν 14 χρόνια σε 3 νηπιαγωγεία της Χαλκιδικής στην οποία συμμετείχαν 24 παιδιά.

Η σύγκριση και των δύο ερευνών γίνεται με βάση τη μέθοδο διαρκούς σύγκρισης (method of constant comparison) όπως την περιέγραψαν οι Glasser & Strauss (1967), με την οποία οι κατηγορίες προκύπτουν από την ανάλυση των συνεντεύξεων και δεν είναι προκατασκευασμένες με βάση τη θεωρία της έρευνας.

Θεωρητικό μέρος

Κεφάλαιο 1^ο

1.1 Σχέση των ανθρώπων με τα ζώα

Κύριο και βασικό μέρος αυτής της εργασίας αποτελεί η σχέση των παιδιών προσχολικής ηλικίας με τα ζώα, τα οποία αποτελούν αγαπημένο κομμάτι στη ζωή των παιδιών. Ήδη από τα αρχαιότερα χρόνια, οι άνθρωποι είχαν είτε άμεση είτε έμμεση επαφή με τα ζώα καθώς είτε είχαν ουσιαστική επαφή μαζί τους, είτε γινόταν αναφορά σε αυτά μέσω των μύθων, ιστοριών, τοιχογραφιών, παραμυθιών, τη μουσική τις εικαστικές τέχνες και γενικότερα την τέχνη που είχε ο κάθε ο πολιτισμός και η κάθε εποχή.

Στη παρούσα εποχή, το επίκεντρο του επιστημονικού διαλόγου είναι η θεώρηση του μετανθρωπισμού, η οποία δίνει βάση στους άπειρους τρόπους που με τους οποίους τα ζώα είναι κομμάτι του ίδιου μας του εαυτού, της μάθησης μας και του πολιτισμού μας. Όπως αναφέρει ο Shepard: *«Κατά τη διάρκεια σχεδόν της ιστορίας του είδους μας ο άνθρωπος ζούσε σε συνδυασμό με μεγάλα, συχνά τρομακτικά, αλλά πάντα συναρπαστικά ζώα. Οι μορφές των ζώων αυτών (ελέφαντα, λιονταριών, αρκούδων) έγιναν παιχνίδια με αποτέλεσμα να αποτελούν αναπόσπαστο μέρος της σύγχρονης παιδικής ηλικίας. Αν όλα αυτά τα ζώα εξαφανίζονταν, όπως είναι πολύ πιθανό, είμαστε βέβαιοι ότι δεν θα γινόταν κάποια ανεπανόρθωτη βλάβη στην ψυχολογική μας ανάπτυξη»;* (Kellert & Wilson, 2013, 186). Αυτό το τόσο επίμονο ενδιαφέρον προς τα ζώα και όχι προς κάποιο άλλο είδος που υπάρχει στον φυσικό κόσμο, είναι απολύτως φυσιολογικό και αναμενόμενο καθώς τα ζώα προσφέρουν στον άνθρωπο κάτι μοναδικό.

Παρά την όπως προ αναφέρθηκε τεράστια σημασία που έχουν τα ζώα στη ζωή του ανθρώπου ήδη από την αρχαιότητα, από τότε έχει αναπτυχθεί μία έντονη σχέση μεταξύ ανθρώπων και ζώων, όπου μέσα από αυτή τη σχέση φανερώνεται πως τα ζώα έχουν ξεχωρίσει από τον άνθρωπο με έναν πολύ θεμελιώδη και κάθετο τρόπο (Spannring, 2016). Αυτό γίνεται αντιληπτό εξαιτίας των πολλών και έντονων θρησκευτικών επιρροών, όπως για παράδειγμα αυτό της χριστιανικής αντίληψης - ότι οι άνθρωποι είναι ένα βήμα παραπάνω από τα «θηρία» και δύο βήματα (μετά τους αγγέλους) κάτω από τον Θεό (Kellert & Wilson, 2013), οξύνοντας έτσι περαιτέρω τον διαχωρισμό μεταξύ τους.

Τα παιδιά μπορούν να ξεχωρίσουν και αυτά τον άνθρωπο από τα ζώα, ξέρουν πως τα ζώα δεν μιλάνε, αλλά έχει το κάθε ένα ξεχωριστά τη δική του «γλώσσα». Κατά τον

Oakley (2011, 9, αναφ. στο Spanning, 2016) «ο προβληματισμός του διαχωρισμού ανθρώπων-ζώων μάς υπενθυμίζει επίσης τη δική μας ζωική φύση και τα ζωικά ένστικτα, τις δυνατότητες μάθησης από και με άλλα ζώα και την αναγκαιότητα μεταστροφής μας προς πιο ταπεινές, πιο προσεκτικές, πιο ουσιαστικές και πιο συμπονετικές σχέσεις με τους γείτονές μας». Είναι παντού γνωστό πως ο άνθρωπος είναι ένα κοινωνικό ον, και αυτό έχει ως αποτέλεσμα να προσελκύει τα ζώα κοντά του και να αλληλοεπιδράει με αυτά, ενώ τις περισσότερες φορές τα ζώα ανταποκρίνονται στις νύξεις που τους κάνουν οι άνθρωποι, αλλά συνήθως με πιο λεπτό και διακριτικό τρόπο. Η φύση συμπεριλαμβανομένων και των ζώων έχει πολύ μεγάλη σημασία για τους ανθρώπους, μόνο όταν εμείς μπορούμε να «χτίσουμε» τη σημασία που θα έχει για εμάς τους ίδιους. Δηλαδή η κοινή άποψη που θα υπάρχει για κάποιο ζώο, παρά κάποια προσωπική εμπειρία ενός ανθρώπου, είναι πιο πιθανό να καθορίσουν τη σχέση και την αλληλεπίδραση που θα έχει ο άνθρωπος με αυτό. Για παράδειγμα πολλά ζώα στη Δυτική κουλτούρα έχουν κάποιο συγκεκριμένο συμβολισμό, τους έχουν δώσει ουσιαστικά κάποιο σημαντικό «ρόλο», γεγονός που επηρεάζει και καθορίζει τις σχέσεις των ανθρώπων με αυτά. Αυτή η «συνήθεια των ανθρώπων έχει ως αποτέλεσμα να στιγματίζονται συγκεκριμένα πλάσματα που υπάρχουν στη φύση κάνοντας μας να αντιληφθούμε την θεώρηση των Kellert και Wilson (2013), η οποία αναφέρει ότι όταν τα ζωντανά όντα σηματοδοτούνται σκοπίμως από εμάς, τότε όλο το περιβάλλον γίνεται ένα κοινωνικό περιβάλλον όπου η γλώσσα αποτελεί σύμβολο. Κατά τον Έμερσον (2009, 41) «*Η γλώσσα είναι η τρίτη λειτουργία της Φύσης, για χάρη του ανθρώπου. Η Φύση είναι το όχημα της σκέψης και διαρθρώνεται σε τρία επίπεδα*». Σε αυτά, οι λέξεις σηματοδοτούν φυσικά φαινόμενα, όντα, και ιδιαίτερα φυσικά γεγονότα που συμβολίζουν ιδιαίτερα πνευματικές έννοιες. Γενικά η έννοια της φύσης θεωρείται ένα πολύ μεγάλο μέρος της ανθρώπινης εμπειρίας και η γλώσσα για την προσέγγισή της δεν είναι ούτε πλούσια ούτε ακριβής (Kaplan & Kaplan, 1989). Ακόμη η έννοια της φύσης είναι ένα πολύ μεγάλο μέρος του ανθρώπινου κόσμου, και η γλώσσα για τη σημασία της δεν είναι τόσο πλούσια και χρήσιμη. Προς απόδειξη του παραπάνω παίρνουμε ως παράδειγμα τα ζώα τα οποία μπορούν να χρησιμοποιούνται ως παραδείγματα για συγκεκριμένες αρετές στα παραμύθια και στους μύθους όπως προαναφέρθηκε, κάτι που μας αποδεικνύει πως τα ζώα μπορούν να βοηθήσουν εμάς τους ανθρώπους να εισέλθουμε σε διάφορες συναισθηματικές καταστάσεις, όπως χαρά, λύπη, κ.α.

Αν εξαιρέσουμε τη συμβολή των ζώων στο ψυχικό και συναισθηματικό κόσμο των ανθρώπων, τα ζώα είναι ένα πολύ δυνατό μέσο για να μπορέσουν να αλλάξουν, προς το θετικό, κάποιες κοινωνικές αντιλήψεις. Πιο συγκεκριμένα, από ήδη υπάρχοντα δεδομένα τα οποία έχουν σχέση με την επίδραση που έχουν τα ζώα στη κοινωνική αλληλεπίδραση, συμπεραίνεται πως τα ζώα μπορούν να επηρεάσουν και να μεταβάλουν θετικά τη κοινωνική αντίληψη καθώς όπως πιστεύουν κάποιοι, τα ζώα αποτελούν μέσω εκπαίδευσης αφού μπορούμε να μάθουμε από και με αυτά.

Για το Myers (2007) τα ζώα είναι πολύ χρήσιμα και μπορούν να συμβάλουν θετικά στη φροντίδα αλλά και στην ανάπτυξη της υπεύθυνης κοινωνικής συμπεριφοράς των ανθρώπων. Ακόμη τα ζώα είναι ικανά να αποτελέσουν το «όχημα» που θα φέρει ένα κοινωνικά απομονωμένο άτομο πίσω στη «ζωή» και φυσικά στη κοινωνία. Ενώ άλλοι θεωρούν πως τα ζώα μπορούν να βοηθήσουν ώστε να μειωθεί η κοινωνική απόσταση, και να διευκολύνουν τις συναντήσεις μεταξύ των ανθρώπων και να συμβάλουν στη κοινωνικοποίηση τους. Επιπλέον υπάρχουν στοιχεία που αποδεικνύουν πως η κοινωνικότητα ενός ανθρώπου επηρεάζεται θετικά από την ύπαρξη ενός ζώου στον οικείο κύκλο του. Ακόμη λέγεται πως και οι φωτογραφίες ή οι ταινίες οι οποίες προβάλλουν την κακοποίηση των ζώων, μπορούν να προκαλέσουν κατάθλιψη, αρνητικά συναισθήματα στους ανθρώπους που τα βλέπουν, αλλά και αμυντικούς οργανισμούς γεγονός που μας βοηθάει να αντιληφθούμε το πόσο μεγάλο αντίκτυπο έχουν όλα αυτά στον άνθρωπο.

Από τα παραπάνω μπορούμε να συμπεράνουμε πως τα ζώα αλλά και οι εικόνες που προβάλλονται και απεικονίζουν αυτά, επηρεάζουν σε ένα πολύ μεγάλο βαθμό τη ψυχική ζωή του ανθρώπου, αλλά ακόμη και την κοινωνική του ταυτότητα.

Τα ζώα ακόμη αποτελούν ένα πολύ μεγάλο κομμάτι της διατήρησης την ανθρώπινης υγείας, αφού σε πάρα πολλές καταστάσεις, το να υπάρχει ένα ζώο στη ζωή ενός ανθρώπου, αυξάνει την ηρεμία, την ανακούφιση από την ένταση και το άγχος, και παρέχει ένα αίσθημα ασφάλειας. Ακόμη τα ζώα συμβάλουν στην ομαλή εξέλιξη της κοινωνικής ανάπτυξης και την οικογενειακή ένταξη με διάφορους τρόπους, την προσαρμογή των ασθενών στις εκάστοτε ασθένειες, την αύξηση της αυτοεκτίμησης και των κοινωνικών δεξιοτήτων. Η παρουσία των ζώων στην ζωή των ανθρώπων είναι θετική αλλά και ιδιαίτερα καθησυχαστική, καθώς η επαφή του ανθρώπου με τα ζώα συμβάλει στη καλή ψυχική διάθεση του σύγχρονου ανθρώπου, διαμορφώνοντάς του

θετικά συναισθήματα όπως αυτά της χαράς και της ευεξίας αλλά συμβάλει ακόμη και στην πρόληψη και την βελτίωση των ψυχικών διαταραχών και την καταπολέμηση του άγχους. Επιπλέον έχει αποδειχθεί ότι η συντροφικότητα των ζώων συμβάλει στη βελτίωση της υγείας του ανθρώπου, ενώ κάποιες ενδείξεις υποδηλώνουν ότι η επαφή και η συνύπαρξη με τα ζώα ή η αντίληψη των ζώων ως συγγενών ειδών θα μπορούσε να επηρεάσει την υγεία μειώνοντας το στρες (Katcher 1983 οπ. αναφ. στο Kellert & Wilson, 2013).

Αξίζει να σημειωθεί πως τα ζώα μπορούν να χαρακτηρισθούν ως το βασικό σημείο εκκίνησης για τη φροντίδα του περιβάλλοντος (Kahn & Kellert, 2002).

1.2 Βιοφιλία

Μια από τις θεωρίες που αναφέρονται πιο συχνά στο γιατί ο άνθρωπος ενδιαφέρεται τόσο έντονα για τα ζώα είναι η υπόθεση της βιοφιλίας. Η βιοφιλία αναφέρεται στην συνήθεια που έχουν οι άνθρωποι να εστιάζουν στην ζωή αλλά και στις ζωντανές διαδικασίες, ουσιαστικά είναι η έμφυτη συναισθηματική σύνδεση που έχουν οι άνθρωποι προς άλλες μορφές ζωής (E. O. Wilson, 1993). Αναφέρεται πως η βιοφιλία δεν είναι ένα απλό ένστικτο του ανθρώπου, αλλά ένα σύμπλεγμα από κανόνες μάθησης που πυροδοτούν πολλές, ποικίλες συναισθηματικές αντιδράσεις στα ζώα, οι οποίες είναι οι ίδιες που διαμορφώνονται από την κουλτούρα. Τα συναισθήματα που προκύπτουν από τους παραπάνω κανόνες μάθησης περιλαμβάνονται σε πολλαπλά συναισθηματικά φάσματα όπως αυτό από την έλξη στην αποστροφή, από το δέος στην αδιαφορία, από την γαλήνη έως το άγχος που προκαλείται από το φόβο.

Σύμφωνα με τη βιοφιλία το ανθρώπινο μυαλό μπορεί να σκέφτεται διαφορετικά για τα ζώα από ότι για άψυχα αντικείμενα υποδηλώνοντας ότι ένα μέρος του εγκεφάλου εξελίχθηκε για να ειδικεύεται στην επεξεργασία πληροφοριών για τα ζώα (Herzog, 2010, New, Cosmides, & Tooby, 2007). Παραδείγματος χάριν στο πλαίσιο μιας σειράς πειραμάτων τα παιδιά έδειχναν περισσότερο προσοχή στα ζώα από ότι στα άψυχα αντικείμενα. Σε συνεδρίες ελεύθερου παιχνιδιού τα παιδιά από 1 έως 3 ετών αλληλοεπιδρούσαν περισσότερο με τα ζώα παρά με τα ενδιαφέροντα παιχνίδια που τους είχαν δοθεί, πιο αναλυτικά, ενδιαφερόταν να μάθουν για τα ζώα, δηλαδή έκαναν ερωτήσεις για αυτά, στα ζώα φερόταν με μεγαλύτερο σεβασμό και προσοχή συγκριτικά με τα παιχνίδια τους, και τέλος μιλούσαν περισσότερο για τα ζώα.

Σύμφωνα με τη "χαριτωμένη ανταπόκριση" (neoteny) του Lorenz (1943), οι άνθρωποι αισθάνονται μεγαλύτερη έλξη από ζώα που βρίσκονται σε νεαρή ηλικία, και αυτό μπορεί να δικαιολογηθεί στο ότι τα νεαρά ζώα φαίνεται πως έχουν παρόμοια χαρακτηριστικά με τα ανθρώπινα βρέφη όπως μεγάλα μάτια, μεγάλα μέτωπα, και μαλακό δέρμα η τρίχωμα αντίστοιχα.

Για να υποστηριχθούν τα παραπάνω δεδομένα μετά από μία που έρευνα που έγινε από τους (Archer & Monton, 2011) όπου οι ενήλικες που συμμετείχαν σε αυτή την έρευνα χαρακτήρισαν πιο ελκυστικά, από τα πρόσωπα που είχαν να σχολιάσουν, εκείνα όπου είχαν βρεφικά χαρακτηριστικά, συμπεριλαμβανομένων και πρόσωπα από μωρά ζώακια, παρά από εκείνα που δεν είχαν κάποια από τα προ αναφερόμενα χαρακτηριστικά.

Σε μια δεύτερη έρευνα που πραγματοποιήθηκε από τους ίδιους (Archer & Monton, 2011) φαίνεται πως οι γυναίκες, συγκριτικά με τους άντρες, δείχνουν μεγαλύτερο ενδιαφέρον σε έναν σκύλο όταν αυτός βρίσκεται σε νεαρή ηλικία και θεωρείται κουτάβι, παρά όταν είναι ο ίδιος σκύλος αλλά σε μεγάλη ηλικία.

Τέλος έχει υποστηριχθεί πως η «συνήθεια» που έχει ο άνθρωπος να δείχνει, φροντίδα και εν συναίσθηση απέναντι στα ζώα θα μπορούσε να θεωρείται μια ικανότητα η οποία υπάρχει έμφυτη σε αυτόν καθώς εικάζεται πως αντικατοπτρίζει την γενική τους ικανότητα να νοιάζεται για ανθρώπινα βρέφη. Ακόμη η θέληση του ανθρώπου να συνυπάρχει με τα ζώα, έχει προσφέρει σε κάποιες συγκεκριμένες ομάδων ανθρώπων ένα εξελεγκτικό πλεονέκτημα, καθώς όλο αυτό οδήγησε τον άνθρωπο στην αποτελεσματική εξημέρωση των ζώων και την εκτροφή κοπαδιών γεγονός που όπως μας αποδεικνύει το παρελθόν έχει φανεί σωτήριο για την επιβίωση του ανθρώπου.

1.3 Ζώα και εργασία

Η ενασχόληση με διάφορες δουλειές ή η συμμετοχή σε κοινωφελείς και ψυχαγωγικές ή κοινωνικές ομάδες έχει συνδεθεί με τις διαφορετικές στάσεις και συμπεριφορές που μπορεί να έχει κάποιος απέναντι στα ζώα. Μετά από έρευνα προκύπτει πως οι κτηνίατροι αισθάνονται εγκλωβισμένοι ανάμεσα στα συμφέροντα των ανθρώπων αλλά και των ζώων προκαλώντας σε όσους ασκούν αυτό το επάγγελμα μεγάλη ανασφάλεια και ασάφεια. Κτηνίατροι έχουν αναφέρει πως μέσα από την εκπαίδευση τους δημιουργήθηκαν στρατηγικές σκλήρυνσης, αποστασιοποίησης και απευαισθητοποίησης ώστε να μπορούν να έρθουν αντιμέτωποι με το άγχος και τον

πόνο που μπορεί να προκύψουν από τη θεραπεία των άρρωστων ζώων. Θεωρητικά αυτό συμβαδίζει μαζί με τις στρατηγικές αποστασιοποίησης που χρησιμοποιούνται πολύ συχνά στο ιατρικό επάγγελμα. Από μια μελέτη συνεντεύξεων η οποία έγινε μεταξύ των τελειόφοιτων φοιτητών την κτηνιατρικής σχολής (Herzog, Vore, & New Jr, 1989) ο εξορθολογισμός ήταν μία από τις μεθόδους με την οποία ανέφεραν οι φοιτητές ότι προσπαθούσαν να αντιμετωπίσουν εμπειρίες που τους προκαλούσαν άγχος και να προσπαθήσουν να νομιμοποιήσουν την αναγκαιότητα συγκεκριμένων διαδικασιών όπως η ευθανασία, και ο ευνουχισμός αγροτικών ζώων χωρίς ευθανασία.

Σε παρόμοια κατάσταση βρίσκονται και οι εργαζόμενοι σε καταφύγια ζώων και οι τεχνικοί εργαστηριακών ζώων καθώς ανέφεραν ότι χρησιμοποιούν την εκλογίκευση και διάφορες στρατηγικές μετατόπισης των ευθυνών για να αντιμετωπίσουν τη δυσφορία αλλά και την ηθική σύγκρουση που συνεπάγεται με τη θανάτωση των ζώων (Arluke, 1991- Arluke & Hafferty, 1996). Οι ψυχολόγοι επιπλέον υιοθετούν συγκεκριμένες στάσεις απέναντι στα ζώα ως αποτέλεσμα την επαγγελματικής τους εκπαίδευσης. Σε μελέτες που έγιναν μεταξύ των φοιτητών ψυχολογίας και των επαγγελματιών ψυχολόγων, οι περισσότεροι από αυτούς που συμμετείχαν υποστήριξαν γενικά τη χρήση των ζώων στη ψυχολογική έρευνα και η πλειοψηφία των ψυχολόγων πίστευε πως το να γίνονται έρευνες σε ζώα είναι κάτι απαραίτητο προκειμένου να μπορέσει να εξελιχθεί η ψυχολογία. Όλα τα παραπάνω καταφέρνουν και εσωτερικεύονται κατά τη διάρκεια της πανεπιστημιακής εκπαίδευσης του ατόμου. Όπως φαίνεται οι φοιτητές της ψυχολογίας οι οποίοι θεωρούνται πιο προχωρημένοι στις σπουδές τους και οι οποίοι έχουν εκτεθεί περισσότερο στην έρευνα σε ζώα, ανέφεραν πιο θετικές στάσεις απέναντι σε τέτοιες έρευνες σε σύγκριση με τους φοιτητές της εισαγωγικής ψυχολογίας οι οποίοι δεν έχουν έρθει ακόμα σε επαφή σε έρευνα σε ζώα. Η γενική αυτή υποστήριξη που υπάρχει για την έρευνα που περιλαμβάνει ζώα στη ψυχολογία, συνοδεύεται ακόμη από ανησυχίες για τα ζώα. Μεγάλος πλήθος φοιτητών ψυχολόγων αλλά και επαγγελματιών ψυχολόγων υποστηρίζουν πως τα ζώα τα οποία συμμετέχουν σε ψυχολογικές έρευνες θα πρέπει να προστατεύονται και από κατάλληλους κανονισμούς προκειμένου να μπορεί να διασφαλιστεί η ευημερία τους, ενώ η πλειονότητα των ψυχολόγων αυτών ήταν αντίθετη σε πειράματα τα οποία οδηγούσαν είτε σε πόνο είτε σε θάνατο.

1.4 Ζώα και θρησκεία

Μεταξύ των θρησκευτικών πεποιθήσεων και των στάσεων απέναντι στα ζώα έχουν δημιουργηθεί θεωρητικοί δεσμοί. Μέσα από μελέτες που διερευνούν το παραπάνω ζήτημα έχει προκύψει πως όσο πιο ισχυρά είναι τα πιστεύω των ανθρώπων για τον Θεό και για τη ζωή μετά θάνατον ζωή, τόσο πιο πιθανό είναι να γίνει μια διχοτόμηση μεταξύ των ανθρώπων και των ζώων. Ακόμη οι θρησκευόμενοι άνθρωποι που έχουν συντηρητικό προσανατολισμό όπως τα μέλη της Εκκλησίας των μεθοδιστών είχαν τη τάση να βλέπουν τους ανθρώπους και τα ζώα πιο διχοτομικά από ό,τι οι άνθρωποι με λιγότερο συντηρητικό θρησκευτικό προσανατολισμό. Οι προτεστάντες και οι φονταμενταλιστές οι οποίοι πιστεύουν ακόμα πιο έντομα σε μια ασυνέχεια μεταξύ των ανθρώπων και των ζώων ανέφεραν επίσης χαμηλότερη υποστήριξη για τα δικαιώματα των ζώων συγκριτικά με τους μη θρησκευόμενους συμμετέχοντες. Αντίθετα οι ακτιβιστές οι οποίοι υποστηρίζουν τα δικαιώματα των ζώων, είναι πιο ευαίσθητοι απέναντι στις ανάγκες των ζώων, τείνουν επίσης να υποστηρίζουν πιο φιλελεύθερες θεολογικές πεποιθήσεις. Σε μελέτες συσχέτισης που έχουν γίνει οι περισσότερες μετρήσεις της προσωπικής θρησκευτικότητας του κάθε ανθρώπου συσχετίστηκαν θετικά με τον ανθρωποκεντρισμό, της ιδεολογία δηλαδή ότι οι άνθρωποι είναι από τη φύση τους ανώτεροι από τα ζώα και τη φύση. Ενώ τέλος όσο περισσότερα άτομα υποστήριζαν την θεωρία της φυσικής έλξης, δηλαδή θεωρούν τα δύο είδη άνθρωπο και ζώα αλληλένδετα αντί του δημιουργήσου τόσο πιο πιθανό είναι να τάσσονται υπέρ των δικαιωμάτων των ζώων.

1.5 Ζώα και πολιτισμός

Ο πολιτισμός είναι ένας σημαντικός παράγοντας που επίσης συμβάλλει στη διαμόρφωση της σχέσης ανθρώπου και ζώων. Τα ζώα μπορούν να λειτουργήσουν ως τα στίγματα συγκεκριμένων εθνοτικών και πολιτισμικών ταυτοτήτων και χρησιμεύουν ως το μέσο για την ανάδειξη του πολιτισμού ενός ατόμου, και με αυτό τον τρόπο συμβάλουν στη συνέχεια αλλά και στη μετάδοση κάποιων πολιτισμικών στοιχείων μέσα στη πάροδο του χρόνου. Από την άλλη πλευρά οι άνθρωποι οι οποίοι προέρχονται από πολλούς διαφορετικούς πολιτισμούς αλλά και κοινωνικών τάξεων κατέχουν και έρχονται σε επαφή με τα ζώα, ενώ υπάρχουν ιδιαιτερότητες ανάμεσα στη σχέση των ανθρώπων με τα ζώα καθώς διαφέρουν από πολιτισμό σε πολιτισμό.

Υπάρχει μεγάλη ποικιλομορφία στην αλληλεπίδραση των ανθρώπων με τα ζώα ανάμεσα στους πολιτισμούς. Τα ζώα που κάποιοι πολιτισμοί ονομάζει κατοικίδια για κάποιον άλλον πολιτισμό μπορεί να είναι ανεπιθύμητα ενώ και οι πολιτισμικές διαφορές είναι πάρα πολλές από την άποψη ποια ζώα μπορούν να θεωρούνται κατοικίδια, ποια ζώα είναι κατάλληλα για κατανάλωση ή όχι και ποια ζώα μπορούν να θεωρούνται χαριτωμένα ή όχι. Ως παράδειγμα μπορούμε να δούμε τα σκαθάρια τα οποία στην Ιαπωνία θεωρούνται κατοικίδια ενώ στις ηνωμένες πολιτείες όχι, αντίθετα τα σκυλιά στην Ελλάδα θεωρούνται κατοικίδια ζώα ενώ στη Νότια Κορέα τρώγονται.

Μέσα από διαπολιτισμικές μελέτες όπου έχουν γίνει παρατηρήθηκε πως η γενική στάση που έχει ο κάθε άνθρωπος απέναντι στα ζώα διαφέρουν μεταξύ των πολιτισμών. Μια μελέτη, η οποία ανέλυσε τα πρότυπα διατήρησης κατοικίδιων ζώων σε 60 πολιτισμούς (Gray & Young, 2011), κατέδειξε πως οι σκύλοι τα πτηνά και οι γάτες ήταν τα πιο συνηθισμένα κατοικίδια ζώα σε όλους τους πολιτισμούς ενώ αμέσως επόμενα ήταν τα άλογα, αμέσως μετά τα τρωκτικά, τα πρωτεύοντα θηλαστικά και τα γουρούνια. Πάραυτα προέκυψαν πολλές διαφοροποιήσεις στα κατοικίδια ζώα συντροφιάς, πιο συγκεκριμένα σε διάφορες αναλύσεις που έχουν γίνει στο αν οι άνθρωποι θεωρούν τα κατοικίδια ζώα φίλους ή μέλη της οικογένειας, κάτι το οποίο συχνά συμβαίνει στις Ηνωμένες Πολιτείες Αμερικής, προκύπτει πως τα ζώα αντιμετωπίζονται με τον παραπάνω τρόπο μόνο σε πέντε από τους εξήντα πολιτισμούς, κάτι το οποίο φανερώνει πως το να βρίσκονται τα ζώα στις παραπάνω θέσεις αποτελεί κάτι σπάνιο και δεν είναι ένας κανόνας που ισχύει σε όλους τους πολιτισμούς. Σημαντικές πολιτισμικές διαφορές παρατηρήθηκαν μεταξύ πολιτισμών όπου τα σκυλιά, οι γάτες, τα πουλιά και άλλα κατοικίδια ζώα θανατώνονται αλλιώς τρώγονται, ενώ ακόμα υπάρχει πολύ συχνή σωματική κακοποίηση απέναντι στα σκυλιά.

Τέλος συμπεραίνεται πως τα κατοικίδια ζώα δεν είναι μια ανθρώπινη καθολική πραγματικότητα καθώς σε κάποιους πολιτισμούς δεν υπάρχει η έννοια του κατοικίδιου ζώου, ή μια λέξη για να το περιγράψει αυτό. Ακόμη όμως και σε έναν πολιτισμό φαίνεται πως οι προτιμήσεις για τα κατοικίδια ζώα να αλλάζουν με τη πάροδο του χρόνου και αυτό συμβαίνει με τυχαίο και απρόβλεπτο τρόπο.

1.6 Ζώα και φύλο

Το φύλο είναι ένας από τους πιο σταθερούς παράγοντες που καθορίζουν τη στάση και την εν συναίσθηση των ανθρώπων απέναντι στα ζώα. Πιο αναλυτικά οι γυναίκες

συγκριτικά με τους άνδρες, έχει διαπιστωθεί πως έχουν μεγαλύτερη εν συναίσθηση απέναντι στα ζώα και πιο θετικές στάσεις απέναντι στα κατοικίδια ζώα, ενώ ακόμα υπάρχει μεγαλύτερο ενδιαφέρον για την προστασία των ζώων και για τα δικαιώματα που αυτά έχουν. Οι διαφορές αυτές διαπιστώθηκαν σε διάφορους πολιτισμούς, όπως οι Ηνωμένες Πολιτείες Αμερικής, την Ιαπωνία και την Ευρώπη. Ανάμεσα σε άντρες και γυναίκες κτηνιάτρους και φοιτητές κτηνιάτρους, οι γυναίκες φάνηκε να είχαν περισσότερο άγχος για τον πόνο και την ευημερία των ζώων συγκριτικά με τους άντρες συνάδερφους τους (Heleski et al., 2006).

Μια συστηματική ανασκόπηση που έγινε για τις διαφορές που έχουν τα δύο φύλα ως προς τη στάση τους απέναντι στα ζώα αποκάλυψε πως ενώ οι διαφορές μεταξύ τους είναι σταθερές ποικίλουν ανάλογα με την ακρότητα των στάσεων αλλά και των συμπεριφορών όπου εμπλέκονται (Herzog, 2007). Τόσο οι άνδρες όσο και οι γυναίκες έχουν τις ίδιες πιθανότητες να έχουν κατοικίδια ζώα, όμως οι γυναίκες έχουν ελαφρώς πιο θετικές στάσεις απέναντι στα ζώα, όμως το μέγεθος της επίδρασης για αυτή τη διαφορά ανάμεσα στα δύο φύλα είναι αρκετά μικρό στο σύνολό του. Ένας τομέας που οι διαφορές μεταξύ φύλων είναι μεσαίο προς υψηλό είναι το πεδίο του ακτιβισμού για τα ζώα, όπου περισσότερες γυναίκες απ'ότι άντρες μποϊκοτάρουν το τσίρκο, τα πειράματα που γίνονται στα ζώα, ενώ γίνονται χορτοφάγοι για ηθικούς λόγους και συμμετέχουν σε ομάδες αλλά και οργανώσεις για τη προστασία και τα δικαιώματα των ζώων επίσης.

Άλλες εξίσου σημαντικές διαφορές που υπάρχουν μεταξύ των δύο φύλων και κυμαίνονται από μεσαίες έως πολύ μεγάλες είναι η μειωμένη τάση που έχουν οι γυναίκες να ασκούν βία στα ζώα, να πηγαίνουν για κυνήγι, και να αποθησαυρίζουν καταναγκαστικά τα ζώα όπου αυτό αποτελεί μια συμπεριφορά η οποία έχει τεράστιες συνέπειες για τα ίδια.

Σε αυτές τις διαφορές των δύο φύλων συμβάλουν τόσο οι βιολογικοί όσο και περιβαλλοντικοί/κοινωνικοποιητικοί παράγοντες. Όσο αφορά τους βιολογικούς παράγοντες, η ορμόνη η οποία ονομάζεται ωκυτοκίνη την οποία βλέπουμε πολύ πιο συχνά στις γυναίκες απ'ότι στους άντρες είναι συνδεδεμένη με την αυξημένη φροντίδα, τη στοργή αλλά και την εν συναίσθηση. Όσο αφορά τους περιβαλλοντικούς παράγοντες, πολλοί συγγραφείς υποστηρίζουν πως ο παραδοσιακός ρόλος που δίνεται συνήθως στη γυναίκα, να είναι δηλαδή υπεύθυνη για την ανατροφή και τη φροντίδα

των άλλως, σε αντίθεση με τον άντρα όπου συνήθως παρουσιάζεται πιο χρηστικό και λιγότερο συναισθηματικός όσο αφορά τις αντιδράσεις τους προς τους άλλους, έχουν καθοριστικό αντίκτυπο στη σχέση ανθρώπων – ζώων.

Οι Herzog et al. (1991) σε μια έρευνα τους ζήτησαν από τους ανθρώπους που συμμετείχαν σε αυτή να απαντήσουν στο ερωτηματολόγιο του Bern's Sex Role Inventory όπου μέσα από αυτό καταμετρήθηκαν οι στάσεις που είχαν απέναντι σε θέματα ευημερίας των ζώων. Μέσα από αυτό το ερωτηματολόγιο διαπίστωσαν πως οι γυναίκες είχαν υψηλότερη βαθμολογία όπου αυτό συνεπαγόταν με μεγαλύτερη ανησυχία για τα θέματα που αφορούν την ευημερία των ζώων. Αντίθετα οι άντρες είχαν χαμηλότερη βαθμολογία, δηλαδή είχαν λιγότερη ανησυχία για την ευημερία των ζώων.

1.7 Συνέπειες για την υγεία που σχετίζονται με τη παρουσία των ζώων

Όπως είναι ευρέως γνωστό, στον κόσμο κυριαρχεί η αντίληψη πως η παρουσία των ζώων και των κατοικίδιων ζώων ωφελεί τους ανθρώπους. Μία από τις έρευνες που έχει γίνει για τη σχέση ανάμεσα στη κατοχή κατοικίδιων ζώων και της ανθρώπινης υγείας και ευημερίας έχει δώσει ενδιαφέροντα αλλά και αντιφατικά στοιχεία. Από μερικές ανασκοπήσει προκύπτει το συμπέρασμα πως το να έχει κανείς κατοικίδιο ζώο συνεπάγεται με το να είναι ένας άνθρωπος υγιής. Για παράδειγμα σε μια ανασκόπηση η οποία αποτελείται από 30 μελέτες και δημοσιεύτηκε το διάστημα μεταξύ 1990 και 2007 και ως θέμα της έχει τις σχέσεις ανάμεσα στην κατοχή κατοικίδιων ζώων και της ανθρώπινης ευημερίας, οι Friedmann και Son (2009) διαπίστωσαν πως τα δύο τρίτα αυτών των μελετών κατέληγαν σε μια θετική συσχέτιση ανάμεσα στη παρουσία των ζώων και της ανθρώπινης υγείας, ενώ το ένα τρίτο από αυτές κατέληγε πως η παρουσία των κατοικίδιων ζώων είτε δεν αποτελεί σημαντικό παράγοντα είτε είχαν αρνητικό αντίκτυπο στην ανθρώπινη υγεία και ευημερία.

Δεδομένης της κεντρικής σημασίας των παραπάνω ερευνητικών ερωτημάτων πάνω στο θέμα σχέσης ανθρώπου και ζώων επανεξετάστηκαν οι κυριότερες μελέτες που έχουν το συγκεκριμένο θέμα και οργανώθηκαν ανάλογα με το αν είχαν θετικά ή αρνητικά αποτελέσματα στο ερώτημα αν η παρουσία κατοικίδιων ζώων προσφέρει ανθρώπινη ευημερία. Δεδομένου πως για το θέμα αυτό έχουν γίνει πολλές μελέτες, έχουν χρησιμοποιηθεί μόνο αυτές που είναι μεθοδολογικά πιο ισχυρές δηλαδή αυτές που χρησιμοποιούν πειραματικά, διαχρονικά σχέδια ή ιδιαίτερα μεγάλο βαθμό συμμετεχόντων. Καθώς η σημαντικότητα των ζώων για την ανθρώπινη υγεία και

ευημερία μπορεί να εξαρτάται από διάφορους παράγοντες όπως το τρέχον στάδιο ζωής που διανύει ένας άνθρωπος και τη φύση της σχέσης που αναπτύσσει με ένα ζώο ή ακόμα και με τους συνανθρώπους μας στη συνέχεια αναφέρονται οι συγκρατητικοί παράγοντες οι οποίοι εξηγούν το πότε και το γιατί η παρουσία των ζώων συνεπάγεται με την ανθρώπινη ευημερία ή όχι.

- 1.7.1 Θετικά αποτελέσματα

Ο Friedmann, Katcher, Lynch και Thomas (1980) στη διαχρονική μελέτη την οποία έκαναν, στη οποία συμμετείχαν 92 θύματα καρδιακής προσβολής διαπίστωσαν πως το 28% από αυτών οι οποίοι είχαν κατοικίδιο ζώο επέζησαν τουλάχιστον ένα ακόμη έτος συγκριτικά με το 6% το οποίο δεν είχε κατοικίδια ζώα. Αυτή η μελέτη ήταν η αφορμή ώστε να δοθεί μεγάλο ενδιαφέρον για τα οφέλη που μπορούν να προσφέρουν τα ζώα στην ανθρώπινη υγεία και έγινε η έμπνευση για μια σειρά από αναπαραγωγές και επεκτάσεις (π.χ. Friedmann, Katcher, Thomas, Lynch, & Messent, 1983- Friedmann & Thomas, 1995, Friedmann, Thomas, Cook, Tsai, & Picot, 2007). Ένα παράδειγμα είναι πως μέσα από τις αναπαραγωγές διαπιστώθηκε πως το χάιδεμα ή το χάιδεμα ενός ζώου προκαλεί τη προσωρινή μείωση της αρτηριακής αλλά και της καρδιακής πίεσης. Σε μία από τις λίγες πειραματικές μελέτες που έχουν διεξαχθεί για αυτό το θέμα, συμμετείχαν υπετασικοί χρηματιστές οι οποίοι τυχαία τοποθετήθηκαν με κριτήριο αν είχαν ή όχι κατοικίδιο ζώο K. Allen, Shykoff, & Izzo, 2001). Μετά από έξι μήνες παρατηρήθηκαν πως αυτοί οι οποίοι είχαν κατοικίδιο ζώο παρουσίασαν μικρότερες αυξήσεις στην αρτηριακή πίεση κατά τη διάρκεια μιας αγχωτικής κατάστασης σε αντίθεση με τους συμμετέχοντες οι οποίοι δεν είχαν κάποιο κατοικίδιο ζώο. Άλλα πειραματικά στοιχεία αποκάλυψαν πως όταν κάποιο κατοικίδιο ζώο είναι είτε σωματικά είτε γνωστικά παρόν δηλαδή βρίσκεται στο μυαλό ενός ανθρώπου, οι ιδιοκτήτες των ζώων αυτών έχουν πιο μεγάλες φιλοδοξίες και ανέφεραν πως νιώθουν περισσότερο ικανοί αλλά και περισσότερο αυτό αποτελεσματικοί στην επίτευξη των προσωπικών τους στόχων, συγκριτικά με όταν το κατοικίδιο τους δεν είναι παρόν ή δεν το σκέφτονται (Zilcha-Mano et al., 2012).

Ακόμη υποστηρίζεται πως τα ζώα έχουν την ικανότητα να μπορούν να ανακουφίζουν τους ανθρώπους από το αίσθημα τους άγχους. Για την υποστήριξη του παραπάνω ισχυρισμού οι άνθρωποι αλλά και οι σκύλοι παρουσίασαν αύξηση της ωκυτοκίνης, ντοπαμίνης και ενδορφινών όταν αλληλοεπιδρούν θετικά μεταξύ τους όπως όταν

χαϊδεύουν απαλά τον σκύλο ή όταν του μιλάνε ήρεμα. Επιπλέον πειραματικά στοιχεία δείχνουν πως οι ηλικιωμένοι άνθρωποι οι οποίοι ήρθαν σε επαφή με κατοικίδια ψάρια μέσα στη γυάλα τους ανέφεραν πως είχαν λιγότερο άγχος από εκείνους που δεν ήρθαν σε επαφή με τα ψάρια.

Οι επιδημιολογικές και οι διαχρονικές μελέτες οι οποίες έχουν γίνει έχουν ανακαλύψει πως η παρουσία κατοικίδιων ζώων με την ανθρώπινη ευημερία έχουν συσχετιστεί θετικά. Μια σειρά από μεγάλες επιδημιολογικές μελέτες φανέρωσαν πως όσοι έχουν κατοικίδια ζώα χρειάζονται να επισκεφτούν λιγότερες φορές τον γιατρό συγκριτικά με ασθενείς με παρόμοια προβλήματα υγείας οι οποίοι δεν έχουν κατοικίδια ζώα (Headey & Grabka, 2007- Headey, Grabka, Kelley, Reddy, & Tseng, 2002).

Σε μια ακόμη μελέτη η οποία έγινε ανάμεσα σε παιδιά ηλικίας 8 έως 12 ετών τους δόθηκαν κάποια ερωτηματολόγια τα οποία έπρεπε να συμπληρωθούν από 1, 6, 12 μήνες πριν αποκτήσουν νέο σκύλο (Paul & Serpell, 1996). Μία αντίστοιχη ομάδα παιδιών οι οποίοι δεν είχαν σκύλο έπρεπε να συμπληρώσουν τα ίδια ερωτηματολόγια τις ίδιες ακριβώς χρονικές στιγμές. Τα αποτελέσματα ήταν πως συγκριτικά με τα παιδιά που δεν είχαν κάποιο σκύλο, τα παιδιά που είχαν σκύλο έβλεπαν πιο συχνά τους φίλους τους και την οικογένεια τους, ενώ συμμετείχαν και σε περισσότερες δραστηριότητες που τους προσέφεραν προσωπική ευχαρίστηση. Σε μια παρόμοια μελέτη η οποία όμως διήρκεσε 10 μήνες οι νέοι ιδιοκτήτες των κατοικίδιων ζώων παρατήρησαν πως μειώθηκαν κατά πολύ τα μικρά προβλήματα υγείας μέσα στο 1^ο μήνα που είχαν το ζώακι τους, ενώ ακόμη αναφέρθηκε αυξημένη και καλύτερη αυτοεκτίμηση από αυτά τα άτομα.

Τέλος σε μια διαχρονική μελέτη η οποία διήρκεσε ένα χρόνο και έγινε σε ηλικιωμένους ανθρώπους παρατηρήθηκε πως ο αριθμός των δραστηριοτήτων όπου έκαναν καθημερινά οι ιδιοκτήτες των κατοικίδιων ζώων επιδειωνόταν λιγότερο όσο περνούσε ο καιρός συγκριτικά με τους μη ιδιοκτήτες κατοικίδιων ζώων (Raina, Waltner-Toews, Bonnett, Woodward, & Abernathy, 1999.)

- 1.7.2 Αρνητικά αποτελέσματα

Όπως ήδη προ αναφέρθηκε μικρότερος αριθμός μελετών έχουν υποστηρίξει αρνητικά αποτελέσματα ανάμεσα στη σχέση παρουσίας κατοικίδιων ζώων και της ανθρώπινης υγείας και ευημερίας. Αντίθετα με τις θεμελιώδεις μελέτες που έχουν γίνει τους Friedmann et al, σε μία έρευνα στην οποία συμμετείχαν 425 θύματα καρδιακής

προσβολής φανέρωσε πως οι ιδιοκτήτες των κατοικίδιων ζώων, δηλαδή το 22% είχαν μεγαλύτερες πιθανότητες είτε να πεθάνουν είτε να υποφέρουν από τη καρδιακή προσβολή συγκριτικά με τους ανθρώπους που δεν είχαν κάποιο κατοικίδιο ζώο που ήταν το 14%.

Μία ακόμη διαχρονική έρευνα η οποία έγινε από τους Paul και Serpell (1996) στην οποία συμμετείχαν παιδιά τα οποία κατείχαν σκύλο, μέσα από 12μηνη παρακολούθηση τους φάνηκε να υπάρχει αύξηση των συμπτωμάτων κακής υγείας.

Τέλος μέσα από μεγάλες μελέτες που έγιναν από επιδημιολόγους ανακαλύφθηκε πως όσοι άνθρωποι ήταν ιδιοκτήτες κάποιου κατοικίδιου ζώου έπασχαν περισσότερο από ψυχολογικά προβλήματα, όπως το άγχος η κατάθλιψη και οι κρίσεις πανικού, συγκριτικά πάντα με αυτούς που δεν είχαν κάποιο κατοικίδιο ζώο (Koivusilta & Ojanlatva, 2006- Parslow, Jorm, Christensen, Rodgers, & Jacomb, 2005).

- **1.7.3 Μηδενικά αποτελέσματα**

Μέσα από έναν πολύ μικρό αριθμό μελετών αποκαλύφθηκε πως δεν υπάρχει σημαντική συσχέτιση μεταξύ της παρουσίας ζώων και της ανθρώπινης ευημερίας. Τα αποτελέσματα αυτά εν μέρει στο γεγονός πως όσες μελέτες γίνονται και για τον οποιοδήποτε λόγο παρουσιάζουν μηδενικά αποτελέσματα είναι πιο απίθανο να φανούν δημόσια από εκείνες που τα αποτελέσματα τους έχουν κάποιο ουσιαστικό αποτέλεσμα

Τα αποτελέσματα της έρευνας των K. Allen et al. (2001) στην οποία προκύπταν τα αποτελέσματα πως η παρουσία ενός σκύλου εμπόδιζε στους ανθρώπους να εμφανιστούν οι επιπτώσεις του άγχους που είχαν ενώ σε μια αντίστοιχη μελέτη των Straatman, Hanson, Endenburg και Mol (1997).

Σε μια άλλη μελέτη η οποία διήρκεσε 6 μήνες όπου συμμετείχαν νέοι ιδιοκτήτες κατοικίδιων ζώων δεν έκαναν διαπίστωσαν κάποια αλλαγή ως προς το συναίσθημα της μοναξιάς στη πάροδο του χρόνου συγκριτικά με τους μη ιδιοκτῆτες ζώων (Gilbey, McNicholas, & Collis, 2007).

1.8 Συγκρίνοντας τον ρόλο των ζώων και των ανθρώπων στην πρόβλεψη της ανθρώπινης ευημερίας.

Προκειμένου να μπορέσουμε να καταλάβουμε πότε τα ζώα παίζουν σημαντικό και πότε ασήμαντο ρόλο στην ευημερία των ανθρώπων πρέπει πρώτα να εξετάσουμε το πόσο

μεγάλη επίδραση έχουν τα ζώα, και πόσο σημαντικά είναι στη ζωή μας σε σχέση με τους ανθρώπους αλλά και το πως συνδέονται και αλληλοεπιδρούν οι σχέσεις μας με τους ανθρώπους και με τα ζώα.

Είναι γεγονός πως οι άνθρωποι και τα ζώα έχουν και διακριτούς αλλά και συμπληρωματικούς ρόλους στην ανθρώπινη ευημερία. Όταν τα ζώα ενισχύουν θετικά τις προ υπάρχουσες ανθρώπινες κοινωνικές σχέσεις, τότε είναι πιο πιθανό οι σχέσεις των ανθρώπων με τα ζώα να έχουν θετικά αποτελέσματα στην ανθρώπινη προσαρμογή αλλά και ευημερία. Ακόμα έχει διαπιστωθεί πως κάτω υπό κάποιες συνθήκες τα ζώα είναι ικανά και να αντικαταστήσουν αλλά και να υποκαταστήσουν τις ανθρώπινες σχέσεις, γεγονός όμως που μπορεί να οδηγήσει σε επιζήμια αποτελέσματα.

1.8.1 Όταν τα ζώα συμπληρώνουν τις ανθρώπινες σχέσεις.

Η υποστήριξη που μπορεί να λάβει ένας άνθρωπος από τους άλλους ανθρώπους και από τα ζώα μπορεί να αντιπροσωπεύει προσθετικές ακόμα και διαφορετικές οδούς, αλλά σε κάθε περίπτωση και οι δύο έχουν ως στόχο την ευημερία του ανθρώπου. Σε μια σειρά από μελέτες που έκανα οι McConnell το 2011 η κοινωνική υποστήριξη η οποία προήλθε από τα ζώα συσχετίστηκε θετικά με την υποστήριξη που παρείχαν οι άνθρωποι. Ακόμη όσο πιο πολλοί ιδιοκτήτες σκύλων ανέφεραν πως οι σημαντικές τους κοινωνικές ανάγκες που είχαν εκπληρώθηκαν από τους συνανθρώπους τους αλλά και από τους σκύλους τους, τόσο λιγότερες ήταν οι πιθανότητες να αναφέρουν πως αισθάνονται μοναξιά, άγχος και κατάθλιψη, αλλά αντίθετα ανέφεραν πως αισθάνθηκαν υψηλότερη αυτοεκτίμηση και ευτυχία.

Ορισμένα από τα συγκεκριμένα χαρακτηριστικά υποστήριξης που παρέχουν τα ζώα, και κυρίως οι σκύλοι, μπορεί να αποτελούν ιδιαίτερα ευεργετικό ρόλο στην ευημερία του ανθρώπου, όπως η ιδιότητα όλων των σκύλων να παρέχουν στον άνθρωπο στοργή, συντροφικότητα και υποστήριξη. Γενικά υποστηρίζεται πως τα ζώα έχουν ιδιαίτερα σημαντικό ρόλο στη μείωση του άγχους των ανθρώπων.

Προς απόδειξη των παραπάνω σε έρευνες και πειράματα που έγιναν, φάνηκε πως κάποιες γυναίκες οι οποίες είχαν να φέρουν εις πέρας μια αγχωτική δουλειά πως όσες ήταν μαζί με το κατοικίδιό τους εμφάνισαν πολύ χαμηλότερες ενδείξεις άγχους, αλλά είχαν και πολύ καλύτερη απόδοση από εκείνες που είχαν να φέρουν εις πέρας την ίδια αγχωτική δουλειά αλλά είχαν ως συνοδεία κάποιον φίλο τους (K. M. Allen, Blascovich, Tomaka, & Kelsey, 1991). Σε ένα ακόμη πείραμα το οποίο έγινε ανάμεσα σε ζευγάρια

φάνηκε πως εκείνοι που είχαν ένα κατοικίδιο ζώο έδειξαν να έχουν πιο γρήγορα ανάρρωση από μια αγχωτική διαδικασία όταν βρισκόταν μαζί με τον σκύλο ή τη γάτα τους συγκριτικά με το άλλο άτομο που ήταν μαζί με το σύζυγό του. (K. Allen, Blascovich, & Mendes, 2002).

1.8.2 Όταν τα ζώα υποκαθιστούν τις ανθρώπινες σχέσεις.

Οι σχέσεις των ανθρώπων με τα ζώα μπορεί να αποτελούν μια θετική πηγή ως προς την ευημερία όσων ανθρώπων δεν λαμβάνουν την απαραίτητη στοργή και σημασία από τους συνανθρώπους τους αλλά και εκείνων που δυσκολεύονται να επικοινωνήσουν ή αντιμετωπίζουν προβλήματα στις σχέσεις τους με τους άλλους ανθρώπους. Για την υποστήριξη αυτού του ισχυρισμού άνθρωποι οι οποίοι έχουν κακοποιηθεί σεξουαλικά ανέφεραν πως τα κατοικίδια ζώα τους ήταν πιο υποστηρικτικά από τους ανθρώπους (Barker, Dawson, & Knisely, 1997).

Αναφορές που έγιναν από γυναίκες φοιτήτριες πανεπιστημίου πως όσο μεγαλύτερη ήταν η παραμέληση που δέχτηκαν στη παιδική τους ηλικία από την οικογένεια τους, τόσο πιο πιθανό ήταν να έχουν την ανάγκη, και να είναι κολλημένες με κάποιο συντροφικό κατοικίδιο ζώο (Barlow, Hutchinson, Newton, Grover, & Ward, 2012).

Σε μία ακόμη έρευνα που έγινε από τους (Beetz e al., 2011) στην οποία συμμετείχαν αγόρια ηλικίας από επτά έως δώδεκα ετών τα οποία είχαν αισθήματα ανασφάλειας, και είχαν βιώσει ανεπαρκείς κοινωνικές σχέσεις με ανθρώπους, ανέφεραν πως όταν βρέθηκαν σε μια κατάσταση που τους προκαλούσε άγχος βοηθήθηκαν περισσότερο ψυχικά όταν ήταν παρόν ένας σκύλος παρά όταν ήταν παρόν ένας δικός τους άνθρωπος. Στο παραπάνω πείραμα, για να μετρηθούν και να αξιολογηθούν τα επίπεδα του στρες χρησιμοποιήθηκαν σιελογόνα κορτιζόλη η οποία χρησιμοποιήθηκε και καταγράφηκε πριν, κατά τη διάρκεια, αλλά και μετά το πείραμα, ήταν πολύ πιο χαμηλή όταν βρισκόταν ο πραγματικός σκύλος από ότι όταν βρισκόταν με τον άνθρωπο. Ακόμα όσο περισσότερο τα παιδιά διάλεγαν να χαϊδέψουν τον σκύλο τόσο λιγότερο στρες είχαν.

Ακόμη βασιζόμενοι στην θεωρία πως τα ζώα μπορούν να αντικαταστήσουν τις ανθρώπινες σχέσεις όσο αφορά την ευημερία, έχει αποδειχθεί πως τα κατοικίδια ζώα μειώνουν την αρτηριακή πίεση των υπερτασικών ανθρώπων (K. Allen et al, 2001). Επιπλέον έχει αποδειχθεί πως τα ζώα είναι ικανά να προστατέψουν τους ανθρώπους από τις αρνητικές επιπτώσεις που έχουν οι αγχωτικές καταστάσεις.

Τα παραπάνω έχουν αποδειχθεί από διάφορες έρευνες που έχουν γίνει, κάποιες από αυτές είναι οι παρακάτω. Άνθρωποι οι οποίοι έπασχαν από AIDS σε μία έρευνα που έγινε ανέφεραν πως αν και είχαν λίγους έμπιστους ανθρώπους δίπλα τους όσοι ήταν ιδιοκτήτες κατοικίδιων ζώων είχαν χαμηλότερη κατάθλιψη σε σχέση με εκείνους που δεν είχαν στην κατοχή τους κάποιο κατοικίδιο ζώο (Siegel, Angulo, Detels, Wesch, & Mullen, 1999). Ακόμη ηλικιωμένοι άνθρωποι που θρηνούσαν κάποιον δικό τους άνθρωπο ανέφεραν πως ένιωθαν λιγότερη μοναξιά όταν είχαν για συντροφιά κάποιο κατοικίδιο ζώο συγκριτικά με αυτούς που δεν είχαν (Garrity et al., 1989). Επιπλέον σε μία έρευνα φάνηκε πως άνθρωποι που ένιωθαν το αίσθημα το κοινωνικής απόρριψης όταν σκέφτονταν το κατοικίδιο ζώο τους τους έφευγε αυτό συναίσθημα που ένιωθαν, ακόμη μέσα από μελέτες αποδείχθηκε πως η σκέψη αυτή είχε το ίδιο όφελος με το να σκέφτεται κανείς τον καλύτερό του φίλο (McConnell et al., 2011).

Τέλος πρέπει να αναφερθεί πως υπάρχουν όρια όσο αφορά την υποκατάσταση των ζώων με τους ανθρώπους και τις ανθρώπινες σχέσεις. Υπάρχουν περιπτώσεις που όντως η παρουσία και η κατοχή κάποιου ζώου έχουν ευεργετικές και συνεισφέρουν θετικά, ενώ σε άλλες περιπτώσεις μπορούν να οδηγήσουν στο ακριβώς αντίθετο αποτέλεσμα. Σύμφωνα με κάποιους σχολιαστές το να έχει κάποιος στη ζωή του ένα κατοικίδιο ζώο επειδή έχει ελλιπής κοινωνική ζωή αποτελεί πρόβλημα (Simon, 1984-βλ. Serpell, 2002). Έτσι τα άτομα τα οποία δεν μπορούν εύκολα να οικειοποιηθούν με άλλους ανθρώπους κινδυνεύουν να μείνουν χωρίς ανθρώπινες επαφές (Beck & Katcher, 2003).

Κεφάλαιο 2^ο

Σχέσεις των νηπίων με τα ζώα

2.1 Εισαγωγή

Η περιβαλλοντική εκπαίδευση στη πρώτη και προσχολική ηλικία των παιδιών έχει ως σκοπό να αναπτύξει στα παιδιά την γνώση, την εκτίμηση τη περιέργεια και το σεβασμό του φυσικού περιβάλλοντος μέσα σε ένα κατάλληλα διαμορφωμένο πλαίσιο για αυτά τα ίδια (NAAEE, - Wilson, 1993). Το 1984 υποστηρίχθηκε από τον E.O. Wilson πως οι άνθρωποι από τη φύση τους έχουν την ανάγκη να έχουν επαφή και να συνδέονται με άλλα έμβια όντα αυτά είναι τα φυτά και τα ζώα. Πολλές μελέτες δείχνουν ότι σωστή ανάπτυξη των παιδιών, η ανάπτυξη, η συμπεριφορά και το άγχος των παιδιών φτάνουν πιο κοντά στο επιθυμητό όταν βρίσκονται συχνά σε φυσικά περιβάλλοντα και τους δίνεται η ευκαιρία να ασχοληθούν και να εξερευνήσουν αυτά (Chawla, 2012- Kuo, 2010) συμπερασματικά η επαφή με τη φύση έχει πολύ κύριο και βασικό ρόλο για τη σωστή ανάπτυξη και τη παιδική ευημερία.

Το 1967 δημιουργήθηκε το πρώτο νηπιαγωγείο το οποίο είχε ως βάση τη φύση στην Αμερική. Μέχρι σήμερα ο συνολικός αριθμός των νηπιαγωγείων που έχουν ως βάση τη φύση στην Αμερική έχουν αυξηθεί στα 130, ενώ ο παγκόσμιος αριθμός των σχολείων αυτών δεν έχει μετρηθεί ακόμα. Ένα νηπιαγωγείο το οποίο βασίζεται στη φύση έχει τρεις βασικές αρχές: «η φύση είναι η κεντρική οργανωτική έννοια του προγράμματος», «βασίζεται σε υψηλής ποιότητας πρακτικές τόσο της περιβαλλοντικής εκπαίδευσης στη προσχολική ηλικία όσο και της περιβαλλοντικής εκπαίδευσης» και «αντιμετωπίζει τόσο την ανάπτυξη του παιδιού όσο και τις αξίες διατήρησης» (Baille & Finch, n.d.). Με τον όρο «φύση» εννοούμε τον «πράσινο χώρο» (Taylor & Kuo, 2006) «περιοχές άγριας φύσης (Hofmeister, 2009) ή «κοντινή φύση» (Wells, 2000) για περιβάλλοντα της φύσης τα οποία είναι στρέμματα τα οποία δεν έχουν καλλιεργηθεί μέχρι και τα πράσινα μέρη και πάρκα τα οποία βρίσκονται στις αστικές πόλεις.

Οι σχέσεις που έχουν τα παιδιά με τα ζώα είτε αυτά είναι οικόσιτα είτε είναι άγρια είναι σημαντικές για την ανάπτυξη αλλά και για την εν συναίσθησή τους (Daly & Suggs, 2010; Melson, 2001, 2003; Myers, Saunders, and Garrett, 2004; Poresky, 1990; Sobel, 1996.) Έρευνες έχουν αποδείξει πως η συναναστροφή των παιδιών με τα ζώα είναι ικανή να μειώσει την ένταση, το άγχος, το στρες και τα αρνητικά αισθήματα (Beck, & Meyers, 1996; Katcher, 2002; Thomas & Beirne, 2002). Επιπλέον τα παιδιά μέσα από

την άμεση επαφή με τα ζώα είναι πιθανών να εκφράσουν πιο συχνά το τι νιώθουν ή τις απορίες που έχουν (Burke, & Copenhaver, 2004; Karniol, 2012), ακόμη βοηθάει στο να εξασκηθούν στη φροντίδα (Melson, 2001, Myers & Saunders, 2002). Μπορεί ακόμη η επαφή με τα ζώα να τους βελτιώσει τη ποιότητα της μάθησης τους (Daly & Suggs, 2010) καθώς και την αυτοπεποίθησή τους και τις κοινωνικές τους δεξιότητες αλλά και τη συνεργασία τους με τα άλλα άτομα (Friesen, 2010; Jalongo, 2015; Katcher, 2002; Redefers & Goodman, 1989). Έχει γίνει γνωστό πως οι αλληλεπιδράσεις των ζώων με των νηπίων οδηγούν τα νήπια να έχουν μία γενική αίσθηση της φροντίδας προς τους ανθρώπους και όλα τα ζώα (Baillie 2010; Chawla, 1999; Kahn, 1997) αλλά και προς τη φύση (Sobel, 1993; 1997).

2.2 Τα ζώα στη ζωή των παιδιών

Έχει παρατηρηθεί πως ήδη από τη βρεφική ηλικία υπάρχουν πολλά παιδιά που δείχνουν ενδιαφέρον αλλά και περιέργεια για τα ζώα (Kidd & Kidd, 1987). Αυτό έχει παρατηρηθεί μέσα από έρευνες όπου τα νήπια αλλά και τα βρέφη μέσα από έντονα και συνεχόμενα βλέμματά, το άπλωμα των χεριών προς τα ζώα ή κάποια χειρονομία που κάνουν απέναντι σε αυτά, και τέλος η φωνητική έκφραση ή κάποιος ήχος που κάνουν όταν βλέπουν κάποιο ζώακι είναι κάποιοι τρόποι όπου εκφράζουν το ενδιαφέρον και τη περιέργεια, που προ αναφέρθηκε, για τα ζώα.

Είναι γνωστόν πως οι Αμερικάνοι ξοδεύουν πάρα πολλά χρήματα κάθε χρόνο προκειμένου να παρέχουν στα κατοικίδια ζώα τους την απαραίτητη φροντίδα, τη σωστή διατροφή αλλά και την ευτυχία τους. Έχει αποδεχθεί πως τα παιδιά τα οποία αναπτύσσονται σε σπίτια όπου υπάρχουν κατοικίδια ζώα, δείχνουν πάντα μεγάλη προθυμία στο να έχουν ενεργό ρόλο στη φροντίδα του κατοικίδιου ζώου μέσω του ταΐσματος, της φροντίδας, της περιποίησης αλλά και της συζήτησης με το κατοικίδιο αυτό ζώο (Katcher, 2002; Poresky, 1990). Μέσα από αναφορές έχει παρατηρηθεί πως σε πάνω από το 60% των αμερικάνικων νοικοκυριών με κατοικίδια, έχουν τα ζώα αυτά «για τα παιδιά» γεγονός που μας αποδεικνύει πως οι γονείς γνωρίζουν μερικά από τα θετικά που μπορεί να προσφέρει η κατοχή ενός κατοικίδιου ζώου στα παιδιά πρώιμης και νηπιακής ηλικίας, και πως υπάρχει αντίληψη των αξιών ανάμεσα στις σχέσεις των παιδιών και των ζώων (Melson 2003).

Είναι γνωστό πως το μεγαλύτερο ποσοστό των ενηλίκων αγαπούν και εκτιμούν τα κατοικίδια ζώα ή εκτιμούν τη χαρισματική μεγαπανίδα για τον σημαντικό ρόλο της στη

φύση, ενώ τα παιδιά εκτιμούν τα ζώα απλώς επειδή υπάρχουν. Ακόμη τα παιδιά μπορούν να αναγνωρίσουν την αξία των ζώων, όχι επειδή γνωρίζουν τι μπορούν να μας προσφέρουν, και τι μπορούμε να προσκομίσουμε από αυτά ή με ποιον τρόπο μπορούν και βοηθούν τους ανθρώπους, αλλά απλώς επειδή είναι ζωντανοί οργανισμοί (Kidd, & Kidd, 1990). Σε αυτή την άποψη πρέπει να επισημανθεί ιδιαίτερη προσοχή καθώς μας δείχνει υποσυνείδητα μια άποψη για τα ζώα και τη σχέση που έχουν τα παιδιά με αυτά η οποία διαφέρει σε πολύ μεγάλο βαθμό με την άποψη που έχουν οι ενήλικες για τα ζώα. Αυτό πλαίσιο του «κοινού κόσμου» όπως περιεγράφηκε από τους Taylor και Giugni (2012), και όπως προσαρμόστηκε από τον Latour (2004), παρουσιάζει τα νήπια ως μέλη μιας κοινότητας σε έναν πλανήτη που περιλαμβάνει ζώα και όχι σε έναν πλανήτη που τα ζώα είναι απλοί χαρακτήρες ή έχουν δευτερεύοντα ρόλο στη ζωή τους. Συνοπτικά τα ζώα θεωρούνται πολύ σημαντικά όντα που έχουν τη δική τους δράση και τη δική τους αυτονομία και εκτιμώνται, από τους ανθρώπους, για τη γέννησή τους και την ύπαρξή τους και όχι γιατί μπορούν να μας προσφέρουν συντροφιά, τροφή, διασκέδαση και προϊόντα.

2.3 Ζώα στις αίθουσες διδασκαλίας

Σε αρκετές τάξεις πρώιμης παιδικής ηλικίας, τόσο σε αυτές που βρίσκονται στη φύση όσο και στις παραδοσιακές υπάρχουν κατοικίδια ζώα, αν και υπάρχει διαφορά στους κανονισμούς της αδειοδότησης από πολιτεία σε πολιτεία και επηρεάζουν όχι μόνο το αν μπορούν να διατηρηθούν τα ζώα μέσα στην αίθουσα αλλά και ποια είδη μπορούν να διατηρηθούν. Υπάρχουν διαφορετικοί λόγοι που επιλέγουν οι εκπαιδευτικοί να διατηρήσουν κατοικίδια ζώα στη τάξη, κάποιιοι από αυτούς είναι πως μπορούν με αυτό τον τρόπο να ενισχύουν τους στόχους του αναλυτικού προγράμματος (Gee et al. 2012; Hachey & Butler, 2012), να μειωθεί το στρες και το άγχος στους μαθητές (Kellert, 2005; 2012) αλλά και να ενισχύσουν την ανάπτυξη συναισθημάτων υπέρ του περιβάλλοντος (Acar & Torquati, 2010; Baillie, 2010), ιδίως των μικρών παιδιών. Ο ρόλος που αναλαμβάνουν τα παιδιά για τη φροντίδα των κατοικίδιων ζώων στη τάξη μπορεί να διαφέρει, αλλά περιλαμβάνει το τάισμα, τον καθαρισμό του ενυδρείου ή κάποιου άλλου περιβλήματος, ή και τη δημιουργία κάποιων σημείων ή διακοσμήσεων για τα κατοικίδια ζώα (Uttley, 2013; Selly 2014). Τα ζώα που συναντάμε συχνότερα στις τάξεις τις προσχολικής ηλικίας είναι τα ψάρια, κάποια ερπετά και κάποια αμφίβια (Uttley, 2013).

Ακόμη εκτός από το τάισμα και την άμεση φροντίδα των ζώων αυτών, μία συμπεριφορά που συναντάται συχνά και εμπλέκονται τα παιδιά είναι η ομιλία τους απέναντι στα ζώα. Τα νήπια έχουν την αίσθηση του ζώου ως «συνομήλικό» τους, όπου επιβεβαιώνει πως το παιδί αντιλαμβάνεται πως το ζώο είναι ένα διαφορετικό ον, το οποίο έχει την ικανότητα να κατανοεί να επικοινωνεί αλλά και να ανταποκριθεί στις κοινωνικές εξελίξεις του παιδιού (Myers, 2007-). Όταν τα παιδιά μιλούν σε είτε στα ζώα που βρίσκονται στο σπίτι τους είτε σε αυτά που βρίσκονται στις σχολικές αίθουσες υποσυνείδητα δηλώνουν την επιθυμία για επικοινωνία με αυτά. Αυτό είναι γνωστό ως συγγένεια ή συντονισμός: αυτό σημαίνει πως το ζώο μπορεί δεν αναγνωρίζει μόνο το τι λέει το παιδί, αλλά και το ότι ενδιαφέρεται και συμπάσχει με τα συναισθήματα και τις σκέψεις του παιδιού (Blue, 1986; Daly & Morton, 2006; Lasher, 1998; Myers, 2007). Πράγματι έχει αποδειχθεί πως όταν τα παιδιά ερωτώνται για το τι σκέφτονται τα κατοικίδια τους υπάρχουν μερικά παιδιά που απαντούν ακόμη και «το κατοικίδιο μου σκέφτεται εμένα» (Triebenbacher, 1998).

Κατά τη διάρκεια του θεατρικού παιχνιδιού σε μια ΕΚ τάξη, αποτελεί πολύ συχνό φαινόμενο τα παιδιά να εμπλέκονται στο ζωομορφισμό παίρνοντας τα χαρακτηριστικά των ζώων και στα παιχνίδια που παίζουν πολλές φορές υποδύονται τα ζώα, άλλες φορές τυχαίνει να κάνουν τους θορύβους των ζώων, μιμούνται τις κινήσεις των ζώων ή λέγοντας τα πράγματα που θα ήθελαν να έλεγε το ζώο. Όλα τα παραπάνω θεωρούνται ζωομορφικές συμπεριφορές και είναι τρόποι με τους οποίους τα μικρά παιδιά εσωτερικεύουν τη κατανόηση τους για τα ζώα. Ακόμη το παιχνίδι με τα ζώα και η μίμηση των συμπεριφορών αυτών μπορεί να δείξει τις γνώσεις που έχουν τα παιδιά σχετικά με τη συμπεριφορά τη κίνηση ακόμα και με τις συνήθειες των ζώων. Μέσω αυτού του τρόπου γίνεται αντιληπτό πως πως τα παιδιά αναγνωρίζουν τα ζώα ως άτομα (Sobel, 1996; Myers, 1997). Το να μιλούν τα παιδιά δίνοντας φωνή στα ζώα που υποδύονται ότι είναι ένας τρόπος ώστε τα παιδιά να αποδεικνύουν ότι μπορούν να παίρνουν την οπτική γωνία ενός άλλου πλάσματος. Με το να εκφράζουν τα παιδιά λεκτικά τα πράγματα που πιστεύουν ότι μπορεί να λέει ένα ζώο είναι ένας τρόπος με τον οποίο μπορούν να μοιράζονται με εμάς την οπτική τους για το τι μπορούν να αντιληφθούν και να κατανοήσουν τα ζώα. Μέσα από αυτό αποδεικνύεται η κατανόηση των παιδιών για τις υποκειμενικές ανάγκες που έχουν τα ζώα (Blue, 1986).

Όταν τα παιδιά τυχαίνει να βρίσκονται κοντά σε ζώα, είτε αυτά είναι αιχμάλωτα σε ζωολογικούς κήπους, είτε βρίσκονται σε πάρκα, είτε είναι ζώα συντροφιάς όπως είναι

ο οικογενειακός σκύλος, είτε συνηθισμένα «άγρια» ζώα, όπως είναι οι χήνες ή οι σκίουροι, αντιδρούν με ένα ισχυρό συναίσθημα περιέργειας, απόλαυσης, ενθουσιασμού, ή τρόμου. Είναι γνωστό πως τα παιδιά στη μικρή ηλικία αγαπούν να μιλάνε για τα ζώα, να βλέπουν εικόνες αυτών, να αγκαλιάζουν λούτρινα ζώα και φυσικά να συναντούν πραγματικά ζώα. Είναι φανερό πως τα ζώα παίζουν σημαντικό ρόλο στον εσωτερικό κόσμο των παιδιών. Θα μπορούσε να ειπωθεί η φράση πως τα παιδιά γοητεύονται από την ποικιλία των ήχων, των μυρωδιών, των υφών και των χρωμάτων που υπάρχουν ανάμεσα στα ζώα. Τα παιδιά θεωρούν τα ζώα περίεργα πλάσματα όμως με ομοιότητες μαζί μας όπως η ανάγκη για τροφή, στέγη, και νερό, αλλά και η εκδήλωση συναισθημάτων. Ο τρόπος ο οποίος με τα παιδιά βλέπουν και αντιλαμβάνονται τα ζώα, τα χαρακτηριστικά τους, αλλά και τις ικανότητές τους μπορεί να επηρεαστεί από πολλούς παράγοντες, κάποιοι από αυτούς είναι οι πολιτισμικές και οικογενειακές πεποιθήσεις και αξίες που έχει εκλάβει το παιδί, τα βιβλία οι ταινίες τα βιντεοπαιχνίδια και οι εφαρμογές που έρχεται σε επαφή αλλά και η προσωπικές εμπειρίες που έχει με τα ζώα όπως η έκθεση σε διάφορα περιβάλλοντα που βρίσκονται αυτά όπως το σπίτι οι ζωολογικοί κήποι ή τα ενυδρεία, η τάξη ή η φύση. Υπάρχουν κάποιοι τρόποι όπου τα ζώα μπορούν να μοιάζουν με εμάς αλλά και τρόποι με τους οποίους είναι διαφορετικά. Έτσι τα ζώα γίνονται «κοινωνικοί άλλοι» (Myers, 2002; 2007), και με αυτό τον τρόπο μπορούν να βοηθήσουν τα παιδιά να αναγνωρίσουν και να κατανοήσουν καλύτερα τον εαυτό τους σε σχέση με άλλα όντα και μέσα από τις αλληλοεπιδράσεις με άλλους.

2.4 Η αλληλεπίδραση των παιδιών με τα ζώα στη φύση

Πως μπορούν τα παιδιά να αλληλοεπιδράσουν με ζώα της φύσης; Πως αντιμετωπίζουν τα παιδιά τα άγρια ζώα; Πως κατανοούν τη ζωή και την ύπαρξη των άγριων ζώων όταν τα συναντούν; Είναι βασικά ερωτήματα όταν θέλουμε να εξετάσουμε τη σχέση των παιδιών που έχουν με τα άγρια ζώα της φύσης. Μέχρι και σήμερα υπάρχει ένα κενό όσο αφορά το κομμάτι της έρευνας και της πρακτικής ανάμεσα στις αλληλεπιδράσεις των παιδιών με τα άγρια ζώα, κάτι το οποίο συμβαίνει επειδή οι συναντήσεις με τα άγρια ζώα όταν συμβαίνουν σε εξωτερικούς χώρους μπορεί να είναι απρόβλεπτες, και με πολλά και διαφορετικά επίπεδα έντασης και αδρεναλίνης για όλους όσους εμπλέκονται στη συνάντηση αυτή, δηλαδή για το παιδί, τον ενήλικα ακόμα και το ζώο.

Κατά τη διάρκεια μιας ημέρας σε ένα περιβάλλον προσχολικής ηλικίας βασιζόμενο στη φύση τα παιδιά υπάρχει μεγάλη περίπτωση να συναντήσουν πάπιες να κολυμπούν μέσα σε μία λίμνη, σκίουρους να σκαρφαλώνουν στα δέντρα και άπειρα ήδη εντόμων. Σε περιβάλλοντα ΕΕΠ οι συναντήσεις με άγρια ζώα μπορεί να περιλαμβάνουν τη παρατήρηση πουλιών, η σύλληψη ή και η παρατήρηση διάφορων εντόμων ή η παρατήρηση σκίουρων, σαυρών, ή άλλα ζώα τα οποία θεωρούνται πως είναι απευαισθητοποιημένα από τον άνθρωπο (Selly, 2014). Υπάρχουν διαφορετικοί τρόποι που μπορούν ο εκπαιδευτικός να ανταποκριθούν στα ζώα και στις συναντήσεις με αυτά, ανάλογα με τη δική τους θέση και άποψη που έχουν απέναντι σε ορισμένα είδη, αφού είναι γνωστό πως οι παράγοντες που επηρεάζουν τη θέση κάποιου απέναντι στα ζώα ή τις αλληλεπιδράσεις με αυτά είναι πολλοί (Kellert & Westervaldt, 1984).

Οι συμπεριφορές και οι αντιδράσεις που έχουν οι ενήλικες απέναντι στα ζώα επηρεάζουν σημαντικά τις αντιλήψεις, την άνεση, τις προσδοκίες και τη συμπάθεια των παιδιών προς τα ζώα. Αυτό μπορεί να έχει είτε θετικό ή αρνητικό αντίκτυπο στα συναισθήματα των παιδιών, τα οποία βρίσκονται υπό ανάπτυξη, για τα ζώα (Muris, van Zwol, Huijing, & Mayer, 2010).

Ως εκπαιδευτικοί είναι σημαντικό να προβληματιστούμε σχετικά με το πως εμείς ως ενήλικες εμπλεκόμαστε και υποστηρίζουμε τον «παιδικό χώρο» που ακόμα καλλιεργεί την άποψη του για τα κάποια συγκεκριμένα ζώα. Αυτό πρέπει να επιτευχθεί έτσι ώστε να τιμά τα ζώα, να τα αναγνωρίζει ως διαφορετικά όντα αλλά ταυτόχρονα να μην αναδεικνύει τον διαχωρισμό ανάμεσα σε άνθρωπο-ζώα-φύση. Όπως υποστηρίζει το Dwyer είναι δύσκολο για τους ενήλικες «να παραχωρήσουν στα άγρια πλάσματα τη διαφορετικότητά τους, τη δική τους ιδιαιτερότητα» (Dwyer, 2007). Αντίθετα τα μικρά παιδιά έχουν μια τάση να αποδέχονται αλλά και να εκτιμούν τα ζώα για τη διαφορετικότητά τους καθώς τα παιδιά έχουν την οπτική των ζώων ως μοναδικά πλάσματα και μπορούν να εμπλακούν χωρίς τη βοήθεια κάποιου ενήλικα, στη σύνδεση με τα ζώα θέτοντας τους δικούς τους όρους και ζήσουν το ζώο με τον δικό τους μοναδικό τρόπο (Kidd & Kidd, 1990; Melson, 2013; Myers, 2007). Θα ήταν πολύ σημαντικό για όλους μας να παραδειγματιστούμε από τα παιδιά.

Είναι σημαντικό πολύ να δίνονται στα παιδιά πολλές ευκαιρίες για πρακτική εξάσκηση στη φύση και να υπάρχει καθοδήγηση από κάποιον ενήλικα στον ασφαλή, ευαίσθητο χειρισμό ή τη σωματική επαφή με άλλα είδη. Ισχυρά κίνητρα για μάθηση μπορούν

αποτελούν οι φυσικές συνδέσεις με τα ζωντανά όντα στη φύση ενώ ακόμα προκαλούν και την αίσθηση του θαύματος (Carson, 1956; Sobel, 1993).

2.5 Κατοικίδια ζώα και η κοινωνικοποίηση των παιδιών

2.5.1 Εισαγωγή

Είναι γνωστόν πως πάρα πολλά παιδιά έχουν κατοικίδια σε όλον τον κόσμο όμως είναι εντυπωσιακό το γεγονός ότι έχει δοθεί πολύ μικρή προσοχή στο ρόλο που έχουν τα κατοικίδια ζώα στο συναισθηματικό και αναπτυξιακό κόσμο των παιδιών. Η σχέση του ανθρώπου με τα ζώα εκτός από τις μυθολογικές συμβολικές και χρηστικές πτυχές που έχει πρόσφατες έρευνες έχουν δώσει ιδιαίτερη σημασία στις αναπτυξιακές πτυχές αυτής της σχέσης. Σε αυτή την ενότητα θα δοθεί ιδιαίτερη βαρύτητα στις φυσιολογικές αναπτυξιακές αλληλεπιδράσεις μεταξύ των ζώων και των παιδιών αλλά και τις επιπτώσεις αυτής της γνώσης στη καθημερινή ζωή των παιδιών.

2.5.2 Ζώα συντροφιάς και παιδιά

Τα ζώα συντροφιάς ή αλλιώς τα κατοικίδια ζώα αποτελούν σημαντικό μέρος προκειμένου να υπάρχει μια υγιής συναισθηματική για τα παιδιά. Σε κάθε στάδιο ανάπτυξης των παιδιών τα ζώα αποτελούν διαφορετικό κομμάτι για αυτά. Στη περίοδο της παιδικής ηλικίας τα παιδιά είναι σημαντικό να αποκτήσουν το αίσθημα της εμπιστοσύνης και της αυτοεκτίμησης αλλά και την αίσθηση υπευθυνότητας και ικανότητας, τα συναισθήματα εν συναίσθηση προς τους άλλους αλλά και να έχουν αυτονομία, κάτι το οποίο θα ήταν ευκολότερο να επιτευχθεί με την απόκτηση κάποιου κατοικίδιου ζώου. Η συντροφιά που μπορούν να σου παρέχουν τα ζώα είναι ικανή να βοηθήσει στην ομαλή αναπτυξιακή εξέλιξη των παιδιών αλλά και να εμποδίσει την εμφάνιση ψυχικών διαταραχών (Levinson, 1970).

Υπάρχουν πολλοί και διάφοροι τρόποι προκειμένου ένα κατοικίδιο να είναι ικανό να καλύψει τις ανάγκες της ψυχικής υγείας κάποιου παιδιού. Αρχικά ένα ζώο συντροφιάς είναι ένας ενεργός και ενεργητικός συμπαίκτης ο οποίος είναι ικανό σαν διευκολύνει την απελευθέρωση της συσσωρευμένης ενέργειας και της έντασης που έχει το ίδιο το παιδί (feld – man, 1977). Έχει αποδειχθεί πως ένα παιδί το οποίο είναι δραστήριο σε καθημερινή βάση έχει πολύ λιγότερες πιθανότητες να μην είναι επιθετικό από ένα παιδί το οποίο δεν είναι ενεργά δραστήριο. Ακόμα είναι ευρέως γνωστό πως τα κατοικίδια ζώα σου παρέχουν το αίσθημα της ασφάλειας, και αυτό είναι ιδιαίτερα σημαντικό για

τα παιδιά καθώς μπορεί να αποτελεί κίνητρο για να αυξήσει την εξερευνητική του συμπεριφορά το παιδί ιδιαίτερα σε περιπτώσεις που το παιδί είναι φοβισμένο, ενώ ακόμα μπορεί να αποτελεί τον συνδετικό κρίκο προκειμένου να δημιουργηθούν καινούριες σχέσεις ανάμεσα σε παιδί με παιδί. Τέλος ένα κατοικίδιο για τα παιδιά που δεν έχουν αδέρφια ή κοινωνικές συναναστροφές με άλλα άτομα της ηλικίας τους τα κατοικίδια ζώα μπορούν υποκαταστήσουν αυτό το κενό που υπάρχει. Ένα παιδί κάποτε είχε πει «Τα κατοικίδια είναι σημαντικά ειδικά για τα παιδιά που δεν έχουν αδέρφια. Μπορούν αν έρθουν κοντά σε αυτό το ζώο και να μεγαλώσουν και οι δυο και να αγαπήσουν το ένα το άλλο» (Robin, ten Bense, Quigley and Anderson, 1983).

Η υπευθυνότητα και η φροντίδα που χρειάζεται ένα κατοικίδιο ζώο μπορούν να βοηθήσουν το παιδί να βιώσουν τη χαρά της υπεύθυνης ιδιοκτησίας των ζώων. Ο Levinson (1972) πως από τη στιγμή που η οικογένεια θα αποφασίσει να πάρει ένα κατοικίδιο ζώο αποκλειστικά για το παιδί, η ένταξη του παιδιού στην φροντίδα του κατοικίδιου ζώου θα πρέπει να γίνει σταδιακά καθώς ακόμα και όταν το παιδί είναι υπεύθυνο και ευσυνείδητο είναι σίγουρο πως θα υπάρξουν περίοδοι όπου η φροντίδα του κατοικίδιου ζώου θα είναι υπερβολική για αυτό. Μέσα από έρευνες έχει αποδειχθεί πως έφηβοι οι οποίοι βρισκόταν σε φυσιολογικά οικογενειακά περιβάλλοντα μοιραζόταν πολύ συχνά τη φροντίδα του κατοικίδιου ζώου τους με κάποιο άλλο μέλος της οικογένειας, η οποία έδινε το συναίσθημα της αμοιβαίας ευχαρίστησης (Robin, ten Bense, Quigley and Anderson, 1983). Το να είναι ικανό ένα παιδί να μπορεί να φροντίσει το κατοικίδιο ζώο του θα δώσει στο παιδί την αίσθηση πως είναι απαραίτητο, χρήσιμο και παραγωγικό. Μέσα από εργαστηριακά πειράματα έχει αποδειχθεί πως άνθρωποι κάθε ηλικίας ακόμα και των παιδιών προκειμένου να νιώσουν ασφάλεια να δημιουργήσουν την αίσθηση της εμπιστοσύνης χρησιμοποιούν τα ζώα. Όπως σημειώθηκε από τους Beck και Katcher (1983), η επαφή ενός ζώου με ένα ξένο άτομο δρα έτσι ώστε να κάνει τον άνθρωπο αυτό ή την κατάσταση που περιβάλλει την εκάστοτε στη στιγμή αυτό το άτομο λιγότερο απειλητική. Ως απόδειξη του παραπάνω, διεξάχθηκε ένα πείραμα στο οποίο μπήκαν στο δωμάτιο ένα παιδί και ένας συνεντεύκτης μόνοι τους ή με έναν συνεντεύκτη και έναν σκύλο μαζί, τα παιδιά που εισήλθαν στο δωμάτιο όπου υπήρχε και συνεντεύκτης και σκύλος μετά από τη καταμέτρηση των ρυθμών της αρτηριακής τους πίεσης φάνηκε να είναι πιο χαλαρά (Beck and Katcher, 1983). Σε μία άλλη μελέτη η οποία διενεργήθηκε στην Αγγλία, ο Messant (1983) διαπίστωσε πως όταν ένας άνθρωπος βρίσκεται στο πάρκο και

συνοδεύεται από ένα κατοικίδιο ζώο είναι πιο προσιτός για συζήτηση. Γενικά όταν οι άνθρωποι μιλάνε με άλλους ανθρώπους υπάρχει η τάση να αυξάνεται η αρτηριακή τους πίεση ωστόσο όταν οι άνθρωποι τυχαίνει να μιλούν σε ζώα ή να παρατηρούν αυτά μειώνεται η αρτηριακή τους πίεση.

2.5.3 Τα κατοικίδια ζώα ως μεταβατικά «αντικείμενα»

Είναι αποδεκτό από παντού πως ο κύριος παράγοντας ανάμεσα στη σχέση των παιδιών και των κατοικίδιων ζώων είναι η αγάπη και η αποδοχή του ζώου για το παιδί το οποίο δέχεται το παιδί όπως είναι και δεν το κρίνει η προσπαθεί να το αλλάξει m (Levinson, 1969, 1972; Beck and Katcher, 1983). Όπως έχει γράψει ο Siegel (1962): «το ζώο δεν κρίνει, αλλά προσφέρει ένα αίσθημα έντονης αφοσίωσης. Η αφοσίωση αυτή δεν είναι τρομακτική ούτε απαιτητική. Δίνει στον ιδιοκτήτη του την ευκαιρία να αισθάνεται σημαντικός»

2.5.3.A Τα κατοικίδια στο ρόλο των γονέων.

Οι Beck και Katcher (1983) ανέφεραν πως όσο τα παιδιά μεγαλώνουν, το κατοικίδιο αποκτά για αυτά πολλά από τα χαρακτηριστικά της ιδανικής μητέρας. Ένα κατοικίδιο ζώο χαρακτηρίζεται από αφοσίωση, παροχή προσοχής, και συμβιωτικής σχέσης με τη μητέρα. Από τη πλευρά της αναπτυξιακής άποψης κάτι που πρέπει οπωσδήποτε να επιτευχθεί στην παιδική ηλικία είναι η απομάκρυνση από τη πρώτη συμβιωτική σχέση που έχει το παιδί με τη μητέρα και την απόκτηση μια ξεχωριστής και αυτόνομης ταυτότητας (Erickson, 1980). Η διαδικασία αυτή του χωρισμού προσφέρει συναισθήματα άγχους και αποχωρισμού τα οποία κάνουν την εμφάνισή τους σε όλη τη διάρκεια της ζωής, και ιδιαίτερα σε περιόδους όπου υπάρχει έντονο άγχος ή έχει προηγηθεί απώλεια κάποιου αγαπημένου προσώπου ή κατά τη διάρκεια απόκτησης νέων εμπειριών (Perin, 1983). Για τους εφήβους τα κατοικίδια λειτουργούν ως μεταβατικά αντικείμενα όπως μία κουβέρτα ή ένα λούτρινο αρκουδάκι για τα βρέφη. Τα κατοικίδια στο ρόλο των μεταβατικών αντικειμένων λειτουργούν ως βοηθοί για τα παιδιά προκειμένου να αισθάνονται ασφάλεια χωρίς να είναι παρόν οι γονείς τους. Ακόμη τα κατοικίδια είναι πιο κοινωνικά αποδεκτά για τα παιδιά μεγαλύτερης ηλικίας από ότι τα άψυχα αντικείμενα. Η ενηλικίωση συνοδεύεται από μια σχέση η οποία αλλάζει της ήδη προ υπάρχουσα σχέση με τα κατοικίδια ζώα, και για ακόμη μία φορά σε αυτή την αλλαγή τα κατοικίδια ζώα λειτουργούν ως μεταβατικά αντικείμενα, καθώς μπορούν να χαρακτηριστούν ως έμπιστα, αντικείμενα αγάπης, προστάτες, ή κοινωνικοί

διευκολυντές (Fogle, 1983). Όπως και άλλα μεταβατικά αντικείμενα έτσι εδώ παρατηρείται πως οι περισσότερες κοινές συμπεριφορές που έχουν τα παιδιά και τα ζώα είναι απτικές και κινητικές και όχι αληθινές. Ο Levinson (1969) είχε δηλώσει πως τα κατοικίδια ζώα είναι ικανά να ικανοποιήσουν την ανάγκη που έχει το παιδί για σωματική επαφή και το άγγιγμα χωρίς όμως να υπάρχει ο φόβος της εμπλοκής όπου συνοδεύει το παιδί όταν έρχεται σε επαφή με ανθρώπους. Από τα παιδιά υπάρχει πολύ μεγάλη ανάγκη να νιώθουν το αίσθημα της εν συναίσθησης και να έρχονται σε συναναστροφή με άλλους ανθρώπους. Ο λόγος που θεωρούν τα ζώα καλούς συντρόφους και δείχνουν τόσο μεγάλη προτίμηση για αυτά είναι επειδή τα ζώα δεν παρεμβαίνουν στις ζωές τους και τους παρέχουν το αίσθημα της εν συναίσθησης. Τα κατοικίδια ζώα πολλές φορές φαίνονται μέσα από τα μάτια των παιδιών ως προσεκτικοί και αξιολύπητοι ακροατές. Όπως έγραψε ένα παιδί: «ο σκύλος μου είναι πολύ ξεχωριστός για εμένα. Το έχουμε εδώ και επτά χρόνια. Όταν ήμουν μικρή πήγαινα κοντά της και τη χαϊδεύα όταν ήμουν στεναχωρημένη και έκλαιγα. Φαινόταν να καταλαβαίνει. Μπορούσες να το καταλάβεις από το βλέμμα στα μάτια της» (Robin, ten Bensel, Quigley and Anderson, 1983).

2.6 Τα κατοικίδια ζώα ως παιδιά

Ταυτόχρονα με τον γονικό ρόλο που μπορούν να έχουν τα κατοικίδια ζώα όπως αναφέρθηκε προηγουμένως μπορούν να λειτουργούν ταυτόχρονα ως παιδιά για τον ιδιοκτήτη τους (Beck and Katcher, 1983). Ο Fogle (1983) σημειώνει πως μελέτες που έχουν γίνει σε μία πολιτεία της Νέας Υόρκης φανέρωσαν πως τα κατοικίδια ζώα είναι ικανά να προκαλέσουν μητρικές συμπεριφορές σε παιδιά που βρίσκονται σε ηλικία μόλις τριών ετών. Αυτό που ισχύει στη πραγματικότητα σύμφωνα με τους Beck και Katcher (1983), μεγάλο μέρος της συνηθισμένης αλληλεπίδρασης των παιδιών με των κατοικίδιων ζώων μοιάζει με τη σχέση γονέα και παιδιού με τη θέση του ζώου να αντιπροσωπεύει το παιδί ως βρέφος. Ασυνείδητα μέσα από τα μάτια των παιδιών τα κατοικίδιά τους, τους φαίνονται ως η προέκταση του εαυτού τους με αποτέλεσμα να συμπεριφέρονται σε αυτά όπως θέλουν να συμπεριφέρονται στα ίδια. Ο Desmond Morris έχει ονομάσει αυτή τη διαδικασία «βρεφική γονική συμπεριφορά» και με αυτόν τον τρόπο υποδηλώνει πως αυτό είναι το μέσο που χρησιμοποιούν τα παιδιά προκειμένου να αντιμετωπίσουν την παιδική ηλικία που χάνουν (Morris, 1967). Ο Schowalter (1983) έκανε λόγο για μια περίπτωση όπου ένα αγόρι πέντε χρονών το οποίο κλήθηκε να πάει σε ψυχιατρική κλινική επειδή του άρεσε να χαιδεύει το

χρυσόψαρο του. Αυτό το αγόρι δήλωνε πως το να χαϊδεύει το χρυσόψαρό του έδινε το συναίσθημα της αγάπης και της φροντίδας. Με το καιρό κατάφερε να δείξει και να μεταφέρει την αγάπη του προς έναν σκύλο και με την γονική φροντίδα που αυξήθηκε κατάφερε να αποκτήσει μεγαλύτερη αυτοπεποίθηση και εξωστρέφεια. Ακόμη ο Sherick (1981) έκανε λόγο για ένα κορίτσι εννέα ετών όπου τα κατοικίδια ζώα όπου είχε έγιναν συμβολικά υποκατάστατα του ιδανικού εαυτού της. Η ίδια λαχταρούσε να είναι ένα παιδί το οποίο το φροντίζουν, το προστατεύουν και το αγαπάν, για αυτόν τον λόγο φρόντιζε και περιέθαλπε κατοικίδια ζώα, τα οποία ένιωθε πως την αντιπροσώπευαν, προκειμένου να επανέλθει η υγεία τους. Η μητέρα του κοριτσιού αυτού ήταν μια γυναίκα την οποία την αντιπροσώπευε η ματαιοδοξία, η ίδια ενδιαφερόταν περισσότερο για την εμφάνιση και τα μητρικά της ένστικτα ήταν στραμμένα προς τα κατοικίδια της οικογένειας και όχι προς την κόρη της όπως θα ήταν το ορθό. Η συμπεριφορά που είχε το κορίτσι απέναντι στο κατοικίδιο ζώο της ήταν μια προσπάθεια επι σκοπού που γινόταν με στόχο να μπορέσει να παραδειγματιστεί η μητέρα της ώστε να μπορέσει να της προσφέρει μια σωστή και καλή μητρότητα. Η Searles (1960) επισημαίνει πως αρκετά παιδιά αναπτύσσονται σε ένα περιβάλλον με γονείς που δεν έχουν την ικανότητα να τα διαπαιδαγωγήσουν λόγω κάποια δικής του διαταραχής αλλά μπορούν να δείξουν στοργή και αγάπη σε ένα ζώο. Το παιδί τότε μεγαλώνει με το σκεπτικό πως αν ήταν και το ίδιο ένα ζώο θα μπορούσε να λάβει την αγάπη από τους γονείς του. Ο Kupferman παρουσίασε την περίπτωση ενός αγοριού εφτά ετών όπου είχε μια πολύ λανθασμένη ανάπτυξη σε σημείο που πήρε το κολλάρο μίας γάτα και άρχισε να νιαουρίζει στον ψυχίατρο του.

2.7 Τα κατοικίδια ζώα και ο ρόλος τους στην οικογένεια.

Ο Levinson είχε παρατηρήσει πως τα κατοικίδια ζώα είναι ικανά να συμμετέχουν στην οικογενειακή παιδεία (Levinson, 1969). Ως παράδειγμα του παραπάνω, μια νεαρή κοπέλα αυτοκτόνησε γιατί οι γονείς της την διέταξαν να σκοτώσει το κατοικίδιο σκυλί της ως ενδεικτική τιμωρία επειδή πέρασε τη νύχτα με ένα αγόρι. Η κοπέλα αφού σκότωσε τον σκύλο της, χρησιμοποίησε το ίδιο όπλο στον εαυτό της (Levinson, 1969). Σε μία άλλη περίπτωση ο Rynearson (1978) συζήτησε με μία ενήλικη κοπέλα η οποία ήταν ψυχικά διαταραγμένη καθώς είχε πολύ μεγάλο φόβο για τους γονείς και τα αδέρφια της. Ως αποτέλεσμα της παραπάνω κατάστασης στράφηκε στη γάτα της την οποία την είχε ως «πρόσωπο» εμπιστοσύνης καθώς της έλεγε τα προβλήματα της, τις ανησυχίες της και ότι άλλο ήθελε. Μια μέρα η γάτα γρατζούνισε τη μικρότερη αδερφή

της και η κοπέλα είδε τη μητέρα της να σκοτώνει τη γάτα με ένα φτυάρι λέγοντας της τα παρακάτω λόγια «Μην ξεχνάς ποτέ ότι εσύ είσαι αυτή που πραγματικά τη σκότωσε, γιατί δεν την παρακολουθούσες προσεκτικά – εσύ φταις για όλα».

Τα παιδιά είναι ικανά να εμπλέξουν τα ζώα τους ψυχοδυναμικά στη χρήση των αμυντικών μηχανισμών όπως η μετατόπιση, η προβολή, διάσπαση και η ταύτιση (Schowalter, 1983). Κάποιες φορές όταν το παιδί ζει σε μια οικογένεια η οποία είναι διαταγμένη θα προσκολληθεί πάρα πολύ σε κάποιο κατοικίδιο ζώο σε βάρος των ανθρώπινων σχέσεων. Τέτοια παιδιά με τη πάροδο του χρόνου αποκτούν μια δυσπιστία για τους ανθρώπους η οποία πιάνει έναν ευρύ κύκλο των ανθρώπων. Η δυσπιστία αυτή που προκαλείται για τις ανθρώπινες σχέσεις ενισχύει την έντονη προσκόλληση των παιδιών, σε ένα κατοικίδιο το οποίο είναι σταθερά δεικτικό ως πηγή αγάπης και φροντίδας. Με την αγχώδη αυτή προσκόλληση το παιδί είναι ικανό να ικανοποιήσει ένα μέρος του εαυτού του χωρίς να διακινδυνεύσει τη διαπροσωπική εμπλοκή. Τα παιδιά τα οποία είναι διαταραγμένα έχουν περιορισμένη δύναμη του εγώ με αποτέλεσμα να στραφούν στα κατοικίδια τους για να βρουν την ελλιπή ζεστασιά και φροντίδα και προκειμένου να μπορέσουν να ικανοποιήσουν την παλινδρομική, ακόρεστη ανάγκη τους για αγάπη (Rynearson, 1978 – Levinson, 1972).

Σε μια μελέτη που έγινε 269 διαταραγμένων παιδιών τα οποία νοσηλεύτηκαν σε ιδρύματα για προβλήματα συχνότητας, το 47% αυτών είπαν πως τα κατοικίδια ήταν σημαντικά για αυτά τα ίδια επειδή μπορούσαν να τους προσέφεραν κάποιον για να αγαπάνε. Για πολλά παιδιά τα οποία έχουν υποστεί κάποια μορφή κακοποίησης και έχουν κάποια διαταραχή ένα κατοικίδιο μπορεί να γίνει το μοναδικό αντικείμενο αγάπης τους και το υποκατάστατο της οικογενειακής αγάπης την οποία δεν λαμβάνουν. Όπως ανέφερε ένα αγόρι για το κατοικίδιο ζώο του: «Η γατούλα μου ήταν η χαρά της ζωής μου. Ποτέ με πλήγωσε ή αναστάτωσε όπως οι συνομήλικοί μου. Πάντα ερχόταν σε εμένα όταν ήθελε στοργή» Ένα άλλο αγόρι έγραψε: «Το αγαπημένο μου κατοικίδιο ήταν ο σκύλος μου ο Bell. Την αγαπούσα πάρα πολύ. Τη φρόντιζα συνέχεια και δεν την κακομεταχειριζόμουν ποτέ. Μερικές φορές ήταν το μόνο άτομο στο οποίο μπορούσα να μιλήσω.» Στο σύνολο τα παιδιά έχουν υποστεί κακοποίηση και έχουν κακομεταχειριστεί σε αυτή τη μελέτη υπήρχαν περισσότερες πιθανότητες να μιλήσουν στα κατοικίδια τους για τα προβλήματά τους. Τα κατοικίδια ήταν η μία και μοναδική πηγή συμπαράστασης τους σε στιγμές άγχους, μοναξιάς ή πλήξης (Robin, ten Bensel, Quigley and Anderson, 1983).

2.8 Παιδιά και η απώλεια των κατοικίδιων ζώων.

Πολλά παιδιά έρχονται για πρώτη φορά σε επαφή με τον θάνατο και το πένθος όταν βιώνουν την απώλεια και τον θάνατο του κατοικίδιου ζώου τους. Γίνεται λόγος πως ένας από τους σημαντικότερους λόγους να έχει στην ιδιοκτησία του, ένα παιδί, ένα κατοικίδιο ζώο είναι πως παρέχονται στο παιδί ευκαιρίες να αντιμετωπίζει τη πραγματικότητα της ασθένειας και του θανάτου, κάτι που θα του φανεί πολύ χρήσιμο στη μετέπειτα ζωή του (Fox, 1983). Το παιδί βιώνει ολοκληρωτικά τη θλίψη όταν έρχεται αντιμέτωπο με την απώλεια του κατοικίδιου του ζώου, και μέσα από αυτό μαθαίνει πως ο θάνατος είναι κάτι φυσικό και είναι μέρος της διαδικασίας της ζωής, είναι ένα επώδυνο γεγονός, το οποίο όμως είναι υποφερτό από τον άνθρωπο.

Τα παιδιά θα πρέπει να πληροφορηθούν πως ο θάνατος είναι κάτι μόνιμο και πως τα κατοικίδια τους τα οποία έχουν αποβιώσει δεν θα επιστρέψουν για να τα στοιχειώσουν. Επιπλέον θα ήταν χρήσιμο το παιδί να γνωρίζει πως μετά το θάνατο του αγαπημένου τους κατοικίδιου ζώου υπάρχει περίπτωση να νιώθουν συναισθήματα ενοχής κάτι το οποίο είναι τελείως συνηθισμένο και μπορεί να ξεπεραστεί (Levinson, 1972). Ενώ υπάρχει μια πολύ μεγάλη βιβλιογραφία για τα παιδιά και το πένθος, οι αναφορές που γίνονται συγκεκριμένα στο πένθος από την απώλεια των κατοικίδιων ζώων είναι πάρα πολύ λίγες (Nieburg, 1982). Ο Levinson έχει επισημάνει πως ο θάνατος ενός κατοικίδιου ζώου για τα παιδιά θεωρείται «συναισθηματική πρόβα τζενεράλε», δηλαδή μια προετοιμασία για τις μεγαλύτερες απώλειες που πρόκειται να βιώσουν τα παιδιά αργότερα στη ζωή τους (Levinson, 1967). Πάραυτα υπάρχουν ενδείξεις πως η απώλεια αυτή δεν είναι τόσο απλή για τα παιδιά, και είναι αποτελεί μια βαθιά εμπειρία για τα περισσότερα από τα παιδιά.

Σε μια μελέτη που έγινε μεταξύ 507 εφήβων στη Μινεσότα, φάνηκε πως περισσότεροι από τους μισούς είχαν βιώσει την απώλεια του κατοικίδιου ζώου τους αλλά μόνο δύο από αυτούς ανέφεραν πως αισθανόταν αδιαφορία για αυτό το συμβάν (Robin, ten Bensel, Quigley and Anderson, 1983). Οι περισσότεροι από τους νέους όπου τα κατοικίδια τους είχαν πεθάνει ανέφεραν πως βίωναν βαθιά συναισθήματα λύπης και θλίψης, πιο αναλυτικά εκείνοι έγραψαν: «Η θλίψη μου είναι πολύ βαθιά για το ιδιαίτερο κατοικίδιό μου, αλλά ξέρω ότι βρίσκεται σε κάποιο μέρος όπου του φέρονται πολύ καλά. Και ξέρω ότι με σκέφτεται γιατί πάντα τη σκέφτομαι και εγώ». Και: «Στεναχωρήθηκα που έπρεπε να κοιμηθεί αλλά χάρηκα που δεν πέθανε επώδυνα».

Ακόμη ο Stewart (1983) διερεύνησε επίσης 135 μαθητές από την κεντρική Σκωτία σχετικά με τις εμπειρίες και τα συναισθήματα που είχαν πάνω στην απώλεια των κατοικίδιων ζώων. Ζήτησε από τους μαθητές αυτούς να γράψουν πως θα ένιωθαν αν είχε πεθάνει το κατοικίδιό τους. Μέσα από την ερώτηση αυτή διαπιστώθηκε πως το 44% αυτών είχαν κατοικίδια τα οποία είχαν πεθάνει ενώ τα δύο τρίτα των παιδιών αυτών εξέφρασαν μεγάλη θλίψη και στεναχώρια για τη απώλεια τους, χαρακτηριστικά ένα παιδί είπε: «Δεν το πίστευα, δεν ήξερα που βρισκόμουν.» Στις περισσότερες περιπτώσεις οι γονείς έγιναν βοήθησαν τα παιδιά να ξεπεράσουν την απώλεια του κατοικίδιου ζώου τους. Σε όσες όμως περιπτώσεις φαινόταν πως δεν είχε ξεπεραστεί η απώλεια οι γονείς φαινόταν απρόθυμοι για να πάρουν στο παιδί άλλο ζώο.

Ο τρόπος με τον οποίο θα αντιδράσει ένα παιδί στην απώλεια ενός κατοικίδιου ζώου εξαρτάται από πολλούς παράγοντες, όπως από την ηλικία του και τη συναισθηματική του ανάπτυξη, το χρονικό διάστημα που το παιδί είχε το κατοικίδιο ζώο, την ποιότητα της σχέσης, τις συνθήκες που περιβάλλουν την απώλεια του κατοικίδιου ζώου και την ποιότητα της υποστήριξης που είναι εφικτή να δοθεί στο παιδί. Μέσα από έρευνές έχει διαπιστωθεί πως τα παιδιά τα οποία βρίσκονται τη προσχολική ηλικία έχουν λιγότερες πιθανότητες να συνδεθούν εις βάθος με το κατοικίδιο ζώο τους, και είναι λιγότερο πιθανό να θεωρήσουν την απώλεια του ζώου ως αμετάκλητη. Σύμφωνα με τους Nieburg και Fischer (1982), τα παιδιά που βρίσκονται σε ηλικία κάτω των πέντε ετών πιστεύουν πως η απώλεια του κατοικίδιου ζώου τους είναι κάτι προσωρινό, ενώ στην ηλικία από τα πέντε έως περίπου τα εννέα έτη ο χαμός του κατοικίδιου ζώου δεν θεωρείται πως είναι κάτι που μπορεί να αποφευχθεί. Η Stewart (1983) διαπίστωσε ότι τα παιδιά της σχολικής ηλικίας βιώνουν θλίψη για ένα μικρό χρονικό διάστημα και στη συνέχεια φάνηκε πως επιστρέφουν πολύ γρήγορα στη καθημερινότητα τους ειδικά αν πάρουν κάποιο άλλο κατοικίδιο ζώο.

Συνήθως στην εφηβική ηλικία τα παιδιά έχουν πιο βαθιές εμπειρίες από την απώλεια ενός κατοικίδιου ζώου. Ήδη από την αρχή της εφηβείας και μετέπειτα τα παιδιά ξεκινάνε να αναπτύσσουν την ίδια αντίληψη, για το θάνατο, με αυτή των ενηλίκων δηλαδή πως ο θάνατος είναι μία μη αναστρέψιμη κατάσταση είναι οριστικός, μόνιμος, και αναπόφευκτος (Nieburg και Fischer, 1982). Έχει παρατηρηθεί πως τα παιδιά στην εφηβική ηλικία χρειάζονται περισσότερο χρόνο ώστε να μπορέσουν να ξεπεράσουν το πένθος τους για τα κατοικίδια τους γεγονός που οφείλεται στο ότι οι σχέσεις τους με τα κατοικίδια τους είναι πιο έντονες σε αυτή την ηλικία (Stewart, 1983 – Nieburg and

Fischer, 1982). Ακόμη ο τρόπος με τον οποίο θα αντιδράσει στην απώλεια από ένα ζώο ένας έφηβος εξαρτάται από τις συνθήκες που περικλείουν τον θάνατο του κατοικίδιου ζώου. Υπάρχουν πολλοί τρόποι για να φύγει ένα κατοικίδιο ζώο, κάποιιοι από αυτούς είναι τα γηρατειά, η αρρώστια, να το χτυπήσει κάποιο αυτοκίνητο, να το κλέψουν, να το χαρίσουν ή να το σκοτώσουν. Τα περισσότερα από τα παιδιά των οποίων τα κατοικίδιά τους ζώα σκοτώθηκαν, ένιωσαν θλίψη και στεναχώρια ενώ υπήρχαν λίγες περιπτώσεις όπου ένιωθαν θυμό και ήθελαν να εκδικηθούν το άτομο που τους σκότωσε το κατοικίδιο. Ένα παιδί έγραψε: «Ήμουν 11 ετών και η μητέρα μου είχε τον μικρό μου αδερφό και ο Δούκας άρχισε να είναι γκρινιάρης και να τσιμπάει ανθρώπους. Έτσι ο θεός μου τον πυροβόλησε, πόνεσα πολύ ένιωθα να πέθανε ένα από τα αδέρφια μου. Ήταν πραγματικά δύσκολο να το αποδεχτώ» (Robin, ten Bense, Quigley και Anderson, 1983). Οι νέοι που έχουν υποστεί κάποια κακοποίηση και είναι διαταραγμένοι την απώλεια του κατοικίδιου ζώου τη βιώνουν πιο τραυματικά, ενώ ταυτόχρονα οι πιθανότητες να έχουν ένα άτομο για να μιλήσουν για αυτό που τους συμβαίνει είναι ελάχιστες. Έχει διαπιστωθεί πως το 56 των νέων που έχουν κάποια διαταραχή και έχουν χάσει τα κατοικίδιά τους είχαν κάποιον άνθρωπο δίπλα τους για να μιλήσουν για το συμβάν και τη στεναχώρια όπου ένιωθαν, σε σύγκριση με το 79 όπου είχε κάποια υποστήριξη για την απώλεια του κατοικίδιου.

Οι περισσότεροι ψυχολόγοι και ψυχίατροι αναφέρουν πως το μέγεθος του πένθους, της θλίψης και της στεναχώριας που συνοδεύει την απώλεια ενός κατοικίδιου ζώου είναι ίδιο με εκείνο που συνοδεύει τον χαμό ενός ανθρώπου (Levinson, 1967). Υπάρχει περίπτωση το παιδί να εκπλαγεί και να ντραπεί από την πρωτόγνωρη αίσθηση του πένθους, και ως συνέπεια αυτού να μη θέλει να το δείξει τον έξω κόσμο και να αποκρύψει. Οι γονείς θα πρέπει να δείχνουν ευαισθησία απέναντι στο παιδί, να συμμερίζονται τη θλίψη του και όχι να το κάνουν να νιώθει μειονεκτικά ή να γελάμε εις βάρος του. Από κάποια μικρά παιδιά υπάρχει η πεποίθηση πως ο θάνατος του κατοικίδιου ζώου τους είναι κάποιο είδος τιμωρίας για τις αταξίες που κάνουν. Σε κάθε περίπτωση τα παιδιά θα πρέπει να γνωρίζουν πως σε καμία περίπτωση δεν έφταιγαν τα ίδια για τον χαμό του κατοικίδιου τους. Είναι γνωστόν πως πολλές κοινωνίες δεν έχουν κάποια επίσημη τελετή για το χαμό των κατοικίδιων ζώων, θα ήταν χρήσιμο κάθε οικογένεια να θεσπίζει κάποιο είδος κηδείας προκειμένου να μπορέσει να αναγνωριστεί η αξία που είχε το κατοικίδιο ζώο για την οικογένεια (Levinson, 1967 – Nieburg and Fischer, 1982). Τέλος λέγεται πως τα παιδιά μετά το χαμό του κατοικίδιου

τους θα πρέπει να πάρουν κάποιο άλλο κατοικίδιο που του δίνεται το «όνομα» κατοικίδιο αντικατάστασης. Υπάρχει όμως ένας ενδοιασμός αν πρέπει τα παιδιά να αποκτούν το κατοικίδιο αντικατάστασης αμέσως μετά το χαμό του κατοικίδιου τους (Stewart, 1983) ή αφού περάσει ένα χρονικό διάστημα (Levinson, 1981 – Nieburg and Fischer, 1982).

2^ο μέρος

2.1 Έρευνα

Η παρακάτω μελέτη αποτελεί μέρος μιας ευρύτερης προσπάθειας προκειμένου να καταγραφούν οι αντιλήψεις των παιδιών της προσχολικής ηλικίας όσο αφορά στη σχέση του ανθρώπου και των άλλων ζώων. Πιο συγκεκριμένα επικεντρώνεται να καταγράψει:

- Τις αντιλήψεις των παιδιών προσχολικής ηλικίας σχετικά με την ύπαρξη δημοφιλών και μη ζώων (ζώα που αγαπούν ή δεν αγαπούν).
- Τις ομάδες ζώων που τα παιδιά θεωρούν ως δημοφιλή ζώα
- Τα κριτήρια με τα οποία τα παιδιά της προσχολικής ηλικίας αιτιολογούν την προτίμησή τους ή την απαρésκειά τους για τα διάφορα ζώα.

Η ταυτότητα της έρευνας

Η ερευνητική διαδικασία περιλάμβανε τη συμμετοχή εικοσιένα παιδιών (νήπια και προνήπια), από ένα νηπιαγωγείο, και έγινε σε 3 ομαδικές συνεντεύξεις. Η έρευνα έγινε με την ενημέρωση και τη συναίνεση των γονέων. Η σύνθεση του νηπιαγωγείου ως προς το φύλο και την ηλικία παρουσιάζεται στον πίνακα 1.

Πίνακας 1: Οι συμμετέχοντες/ούσες στην έρευνα, κατά φύλο και ηλικιακή ομάδα.

Δείγμα έρευνας με βάση την ηλικία		Δείγμα έρευνας με βάση το φύλο	
ΝΗΠΙΑ	11	ΑΓΟΡΙΑ	12
ΠΡΟΝΗΠΙΑ	10	ΚΟΡΙΤΣΙΑ	9
ΣΥΝΟΛΟ	21	ΣΥΝΟΛΟ	21

Οι συνεντεύξεις, όσον αφορά τον προσδιορισμό της προτίμησης ή της απαρésκειας των παιδιών, αναλύθηκαν με τη μέθοδο της διαρκούς σύγκρισης (method of constant comparison) όπως την περιέγραψαν οι Glasser & Strauss (1967), με την οποία οι κατηγορίες προκύπτουν από την ανάλυση των συνεντεύξεων και δεν είναι προκατασκευασμένες με βάση τη θεωρία της έρευνας.

Αποτελέσματα και σχόλια

A) Ζώα με θετική, αρνητική, αμφίσημη εικόνα.

Στις απαντήσεις των παιδιών εμφανίζεται μια ποικιλία από ζώα για τα παιδιά υποδηλώνουν είτε αγάπη, είτε απέχθεια ή για άλλα για τα οποία είτε δηλώνουν προτίμηση είτε απαρέσκεια (πίνακας 2).

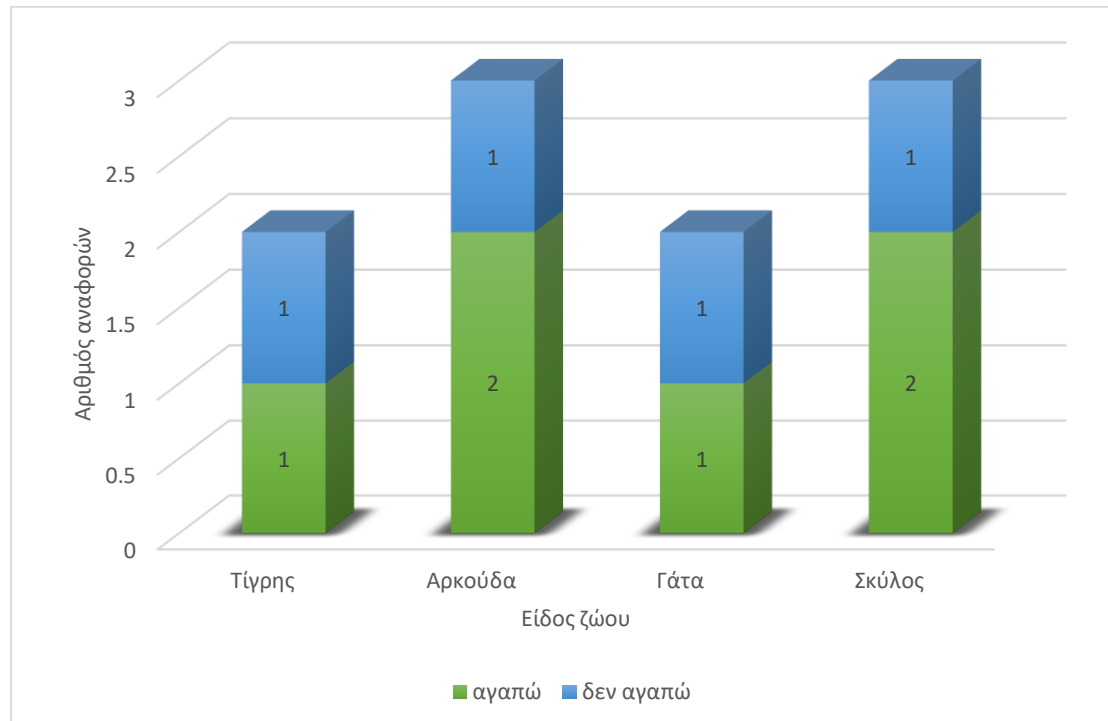
Πίνακας 2: Ζώα με θετική, αρνητική και αμφίσημη εικόνα μεταξύ των παιδιών προσχολικής ηλικίας

Ζώα με θετική εικόνα (αγαπώ)	Αριθμός αναφορών	Ζώα με αρνητική εικόνα (Δεν αγαπώ)	Αριθμός αναφορών	Ζώα με αμφίσημη εικόνα (αγαπώ – δεν αγαπώ)	Αριθμός αναφορών
Αλεπού	2	Μέλισσα	1	Τίγρης	2
Παπαγάλος	1	Σκαθάρι	2	Αρκούδα	3
Κοάλα	1	Καρχαρίας	1	Γάτα	2
Κουνέλι	1	Ασβός	1	Σκύλος	3
Άλογο	2	Κότες	2		
Χελώνα	1	Ιπποπόταμος	1		
Πεταλούδα	1	Κροκόδειλος	1		
Χάμστερ	1	Ποντίκι	1		
Λαγός	1	Σαύρα	1		
Λιοντάρι	1	Αγριογούρουνο	1		
Κουκουβάγια	1	Ελέφαντας	1		
Μαιμού	1	Φίδι	1		
		Πάνθηρας	1		
		Αγελάδα	1		

Τα παιδιά συνολικά αναφέρονται σε 30 ζώα, τα οποία αφορούν σε μεγαλύτερο ποσοστό σπονδυλωτά ζώα (28 σε σύνολο 30 ζώων) και μεταξύ αυτών η κύρια ομάδα είναι τα θηλαστικά (20 σε σύνολο 30 ζώων). Στις αναφορές που έγιναν από τα παιδιά βλέπουμε ζώα με τα οποία τα παιδιά, υπάρχει μεγάλη περίπτωση, να έχουν άμεση επαφή και εμπειρία όπως η γάτα, ο σκύλος, το κουνέλι, η κότα κ.λπ., αλλά και ζώα όπως είναι ο ιπποπόταμος, ο πάνθηρας, ο καρχαρίας, ο τίγρης, κ.ά. για τα οποία έχουν εικόνα μόνο

μέσα από την τηλεόραση, από ιστορίες ή από παιδικά βιβλία. , Παρατηρούμε πως τα θηλαστικά υπάρχουν και στις τρεις κατηγορίες προτιμήσεων, οι οποίες φαίνεται πως καθορίζονται από τη συμπεριφορά που έχουν τα διάφορα ζώα απέναντι στον άνθρωπο. Κατά συνέπεια, από τα προηγούμενα γίνεται εμφανές πως στα ζώα με θετική εικόνα εμφανίζονται είδη τα οποία κατέχουν ως κατοικίδια και ως ζώα συντροφιάς είτε είδη ζώων για τα οποία τα παιδιά νομίζουν πως έχουν φιλική συμπεριφορά. Επίσης, γίνεται αντιληπτό πως στην αμφίσημη κατηγορία βρίσκονται θηλαστικά ζώα για τα οποία τα παιδιά, υπάρχει μεγάλη περίπτωση, να έχουν μαζί τους προηγούμενη εμπειρία και επαφή και έτσι μερικά από τα παιδιά να έχουν αναπτύξει θετική εικόνα γι' αυτά και κάποια άλλα να έχουν αναπτύξει αρνητική. Για τα πτηνά παρατηρείται πως αναφέρονται, κυρίως, στα θετικά με μοναδική διαφορά την κότα, η οποία αναφέρεται μόνο στα αρνητικά. Όλα τα ερπετά τα οποία ανέφεραν τα παιδιά (σαύρα, φίδι, χελώνα) χαρακτηρίζονται από τα παιδιά ως αρνητικά ζώα, εκτός από τη χελώνα που βρίσκεται στη θετική πλευρά. Το ίδιο ισχύει και για τα έντομα που αναφέρθηκαν (πεταλούδα, μέλισσα, σκαθάρι) με μοναδική εξαίρεση η πεταλούδα που καταγράφεται στα θετικά.

Σχήμα 1: Ζώα με αμφίσημη εικόνα μεταξύ των παιδιών προσχολικής ηλικίας, η σύσταση της αμφισημίας.

B) Αιτιολόγηση της απαρésκειας ή της προτίμησης σε κάποιο ζώο

Τα νήπια αιτιολόγησαν την απόφασή τους χρησιμοποιώντας τις εξής κατηγορίες – υποτυπώδη επιχειρήματα:

- 1. Αξιολογικές – αισθητικές κρίσεις**, αυτή η κατηγορία είναι η δημοφιλέστερη (σχήμα 2) από τις κύριες κατηγορίες και μέσω αυτής τα παιδιά δείχνουν την προτίμησή τους ή την απαρésκειά τους με τρόπο αξιολογικό απέναντι στα ζώα π.χ. καλό ή κακό ή με βάση την αισθητική τους π.χ. όμορφο ή άσχημο. Από αυτό το σημείο και μετέπειτα η παράθεση του λόγου των παιδιών συνοδεύεται από την αναφορά της προέλευσης τους αποσπάσματος. Πιο συγκεκριμένα, η αναφορά (3,α,ν) σημαίνει πως το συγκεκριμένο απόσπασμα είναι από τη Τρίτη ομαδική συνέντευξη (3), η αναφορά έγινε από αγόρι (α για αγόρι – κ για κορίτσι), το οποίο ήταν νήπιο (ν για νήπιο – π για προνήπιο).

«Αγαπώ την αρκούδα γιατί έχει ωραίο χρώμα» (2,α,ν)

«Αγαπώ τα κουνέλια γιατί είναι γλυκά» (3,κ,π)

«Αγαπώ τις χελώνες γιατί είναι πολύ γλυκές» (3,α,π)

«Δεν αγαπώ τα σκαθάρια γιατί είναι αηδιαστικά» (1,κ,ν)

- 2. Μορφολογία**, αυτή η κατηγορία είναι η δεύτερη δημοφιλέστερη (σχήμα 2) δημιουργήθηκε από απαντήσεις των παιδιών που αφορούσαν μορφολογικά χαρακτηριστικά του ζώου, όπως το μέγεθος, αλλά και διάφορα χαρακτηριστικά μέρη του σώματος τα οποία χρησιμοποιήθηκαν για να εκφράσουν την απαρésκεια ή την προτίμηση τους για κάποιο ζώο.

«Αγαπώ την αλεπού γιατί έχει φουντωτή ουρά» (1,α,π)

«Αγαπώ το κουνέλι γιατί είναι μικρό και χνουδωτό» (3,κ,π)

«δεν αγαπώ την αρκούδα γιατί είναι μεγάλη» (2,α,π)

«Δεν αγαπώ τον ιπποπόταμο γιατί είναι παχουλός» (3,α,π)

- 3. Σχέση – εξοικείωση με τον άνθρωπο**, σε αυτή τη κατηγορία που βρίσκεται τρίτη στη σειρά των κύριων κατηγοριών εντάσσονται απαντήσεις των παιδιών που συσχετίζουν τα ζώα με τον άνθρωπο. Πιο συγκεκριμένα, οι απαντήσεις περιλαμβάνουν επωφελή σχέση για τον άνθρωπο και την εμφάνιση επικίνδυνης συμπεριφοράς γι' αυτόν.

«Δεν αγαπώ το ποντίκι γιατί μπορεί να με δαγκώσει» (3,κ,ν)

«Δεν αγαπώ το αγριογούρουνο γιατί μπορεί να με χτυπήσει με τα κέρατά του» (2,κ,ν)

«Αγαπώ τη μαιμού γιατί μοιάζει με τον άνθρωπο και κάνουν ίδια πράγματα» (1,α,ν)

«Αγαπώ τον σκύλο γιατί μ αρέσει να παίζω μαζί του» (1,κ,π)

4. Συμπεριφορά, σε αυτή την κατηγορία που είναι τέταρτη και τελευταία των κύριων κατηγοριών συμπεριλαμβάνονται απαντήσεις που περιλαμβάνουν ποικιλίες συμπεριφορών των ζώων που αιτιολογούν την προτίμηση ή μη γι' αυτά. Αυτή η συμπεριφορά πιθανόν εκτιμάται ως ευχάριστη ή ουδέτερη και κατά συνέπεια αιτιολογεί προτίμηση ή αντίθετα εκτιμάται ως δυσάρεστη ή επικίνδυνη και οδηγεί σε εκδήλωση απαρésκειας για το ζώο.

«Μου αρέσουν οι κουκουβάγιες γιατί πετάνε» (1,κ,π)

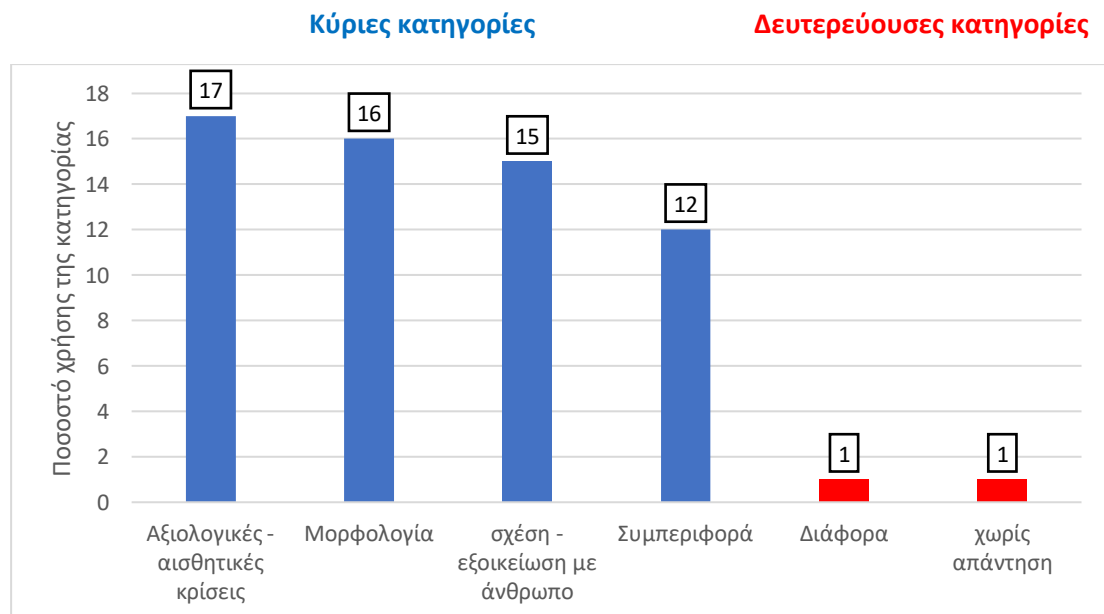
«Μου αρέσει το άλογο γιατί τρέχει» (2,κ,ν)

«Δεν μου αρέσει το λιοντάρι γιατί είναι άγριο» (2,κ,π)

«Δεν μου αρέσει η τίγρης γιατί είναι άγρια» (1,κ,ν)

Τέλος, πρέπει να αναφερθεί πως μία απάντηση δεν εντάχθηκε στις παραπάνω κατηγορίες που προέκυψαν και αναφέρεται ως διάφορα ενώ σε μία περίπτωση τα παιδιά δεν μπόρεσαν να αιτιολογήσουν την απάντησή τους και αυτό αναφέρεται στο σχήμα 2 ως «χωρίς απάντηση».

Σχήμα 2: Η χρήση των κατηγοριών – επιχειρημάτων για την αιτιολόγηση της προτίμησης ή απαρésκειας σε ένα ζώο.

2.2 Σύγκριση έρευνας.

Η παραπάνω έρευνα έγινε προκειμένου να συγκριθούν τα αποτελέσματά της με μια αντίστοιχη έρευνα η οποία έγινε 14 χρόνια (Παραστατίδου, 2009) και παρουσιάστηκε στο 6^ο Πανελλήνιο Συνέδριο διδακτικής των φυσικών επιστημών και νέων τεχνολογιών στην εκπαίδευση.

2.2.1 Κοινά αποτελέσματα.

Η παρούσα έρευνα είχε ως δείγμα παιδιών και νήπια και σε προνήπια όπως και η προγενέστερη αντίστοιχη έρευνα (Παραστατίδου,2009). Ο τρόπος με το οποίο διεξάχθηκαν οι συνεντεύξεις και στις δύο έρευνες είναι κοινός και τα δεδομένα που συλλέξαμε αναλύθηκαν με τη μέθοδο διαρκούς σύγκρισης (method of constant comparison) όπως περιεγράφηκε από τους Glasser & Strauss (1967) όπου σύμφωνα με αυτήν, οι κατηγορίες προκύπτουν από την ανάλυση των συνεντεύξεων και δεν είναι προκατασκευασμένες με βάση τη θεωρία της έρευνας.

2.2.1.A Σύγκριση πινάκων όπου προκύπτουν τα ζώα με θετική, αρνητική και αμφίσημη εικόνα μεταξύ των παιδιών της προσχολικής ηλικίας και στις δύο έρευνες.

Εικόνα 1: Παραστατίδου 2009

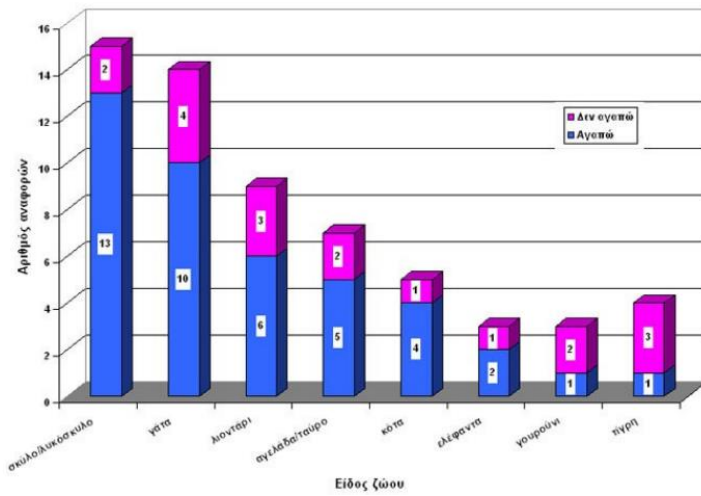
Ζώα με θετική εικόνα (Αγαπώ)	αναφορών/Αριθμός	Ζώα με αρνητική εικόνα (Δεν Αγαπώ)	αναφορών/Αριθμός	Ζώα με αμφίσημη εικόνα (Αγαπώ – δεν αγαπώ)	αναφορών/Αριθμός
άλογο	8	λύκος	8	σκύλος/λυκόσκυλο	15
κουνελάκι	5	αράχνη	4	γάτα	14
πάπια	4	αλεπού	3	λιοντάρι	9
γαϊδουράκι	3	φίδι	3	αγελάδα/ ταύρος	7
πεταλούδα	3	ποντίκια	2	κότα	5
δελφίνι	2	πάνθηρας	2	ελέφαντας	3
καμηλοπάρδαλη	2	τράγος	1	γουρούνι	3
λαγουδάκια	2	αντιλόπη	1	τίγρης	4
παπαγάλοι	1	μέλισσες	1		
σκιουράκι	1	σαύρα	1		
χελιδόνι	1	χάμστερ	1		
αρκούδα	1	κατσαρίδα	1		
ιπποπόταμος	1	αγριογούρουνο	1		

Εικόνα 2: Παπαιόρδανίδου 2023

Ζώα με θετική εικόνα (αγαπώ)	Αριθμός αναφορών	Ζώα με αρνητική εικόνα (Δεν αγαπώ)	Αριθμός αναφορών	Ζώα με αμφίσημη εικόνα (αγαπώ – δεν αγαπώ)	Αριθμός αναφορών
Αλεπού	2	Μέλισσα	1	Τίγρης	2
Παπαγάλος	1	Σκαθάρι	2	Αρκούδα	3
Κοάλα	1	καρχαρίας	1	γάτα	2
κουνέλι	1	Ασβός	1	σκύλος	3
άλογο	2	Κότες	2		
χελώνα	1	ιπποπόταμος	1		
Πεταλούδα	1	κροκόδειλος	1		
χάμστερ	1	Ποντίκι	1		
λαγός	1	Σαύρα	1		
λιοντάρι	1	Αγριογούρουνο	1		
κουκουβάγια	1	ελέφαντας	1		
Μαϊμού	1	φίδι	1		
		Πάνθηρας	1		
		αγελάδα	1		

Από την ανάλυση των αποτελεσμάτων των παραπάνω πινάκων παρατηρούμε πως και στις δύο έρευνες τα ζώα που αναφέρονται σε μεγαλύτερο ποσοστό τα παιδιά είναι τα θηλαστικά, γεγονός που μας δείχνει πως είναι πιο γνωστά στα παιδιά και υπάρχουν περισσότερα είδη θηλαστικών που μπορούν να έρθουν σε άμεση επαφή με τα παιδιά, ενώ γίνεται λόγος και για πουλιά, ερπετά, αλλά και έντομα. Παρατηρούμε πως και στις δύο συνεντεύξεις τα θηλαστικά υπάρχουν και στις τρεις κατηγορίες προτιμήσεων. Ακόμη και στους δύο πίνακες παρατηρούμε πως τα παιδιά για τα πτηνά έχουν κυρίως θετική αντίληψη, ενώ ακόμη παρατηρούμε πως και στους δύο πίνακες, στην αρνητική εικόνα, βρίσκονται τα ερπετά, φίδι, σαύρα (Παραστατίδου, 2009) και τα έντομα, αράχνη μέλισσα, κατσαρίδα, (Παραστατίδου, 2009) και αντίστοιχα μέλισσα, σκαθάρι, με μοναδική εξαίρεση και στις δύο περιπτώσεις την πεταλούδα όπου τα παιδιά είχαν μόνο θετική εικόνα για αυτή.

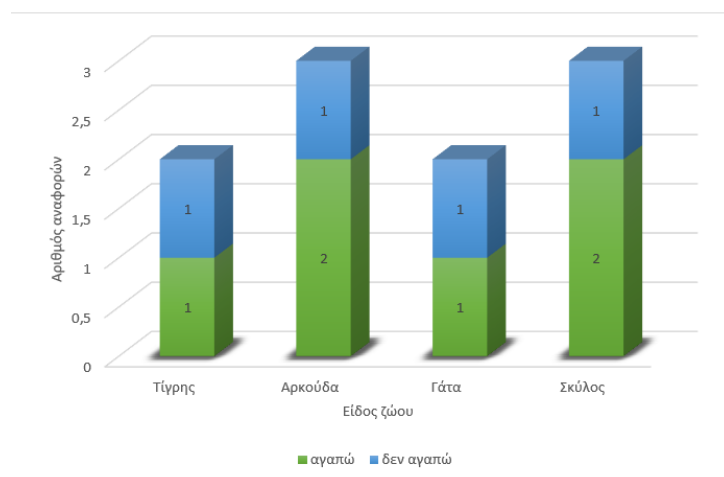
2.2.1.B Σύγκριση πινάκων όπου παρουσιάζεται η σύσταση της αμφισημίας από τις απαντήσεις των παιδιών.

Εικόνα 3: Παραστατίδου 2009

Εικόνα 4: Παπαϊορδανίδου 2023

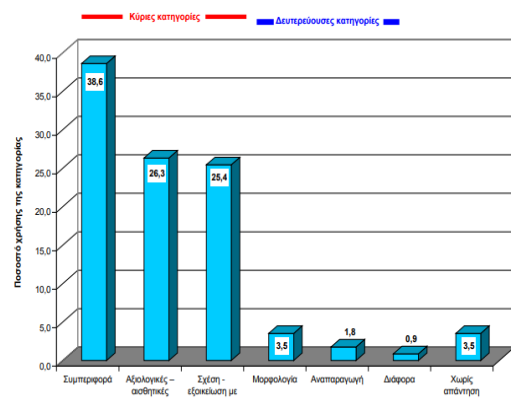
Σχήμα 1: Ζώα με αμφίσημη εικόνα μεταξύ των παιδιών προσχολικής ηλικίας, η σύσταση της αμφισημίας.

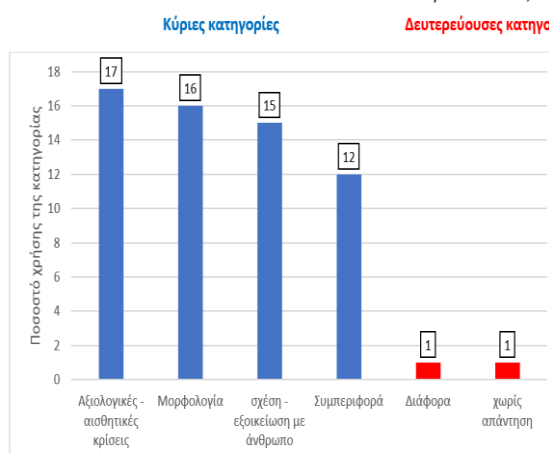
Από την ανάλυση των παραπάνω πινάκων προκύπτει πως και στις δύο έρευνες παρουσιάζονται τρία ίδια αμφίσημα ζώα, ο σκύλος η γάτα και η τίγρης. Είναι τρία ζώα τα οποία τα παιδιά συναντάνε πολύ συχνά σε παραμύθια και σε τραγούδια και με τα δύο από αυτά μπορούν να έχουν άμεση επαφή και έτσι να διατυπώσουν μια άποψη είτε καλή είτε κακή αντίστοιχα. Φαίνεται πως 13 χρόνια μετά υπάρχουν και οι δύο απόψεις γι' αυτά τα ζώα.

2.2.1.Γ Σύγκριση πινάκων και δεδομένων των κατηγοριών – επιχειρημάτων για την αιτιολόγηση της προτίμησης ή απαρésκειας σ' ένα ζώο.

Εικόνα 5: Παραστατίδου, 2009

Εικόνα 6: Παπαϊορδανίδου, 2023

Από τους παραπάνω πίνακες παρατηρούμε πως και στις δύο έρευνες η σχέση – εξοικείωση με τον άνθρωπο παραμένει τρίτη σε σειρά για την αιτιολόγηση των παιδιών, γεγονός που μας δείχνει πως μετά από 14 χρόνια το ίδιο ποσοστό παιδιών κρίνει με αυτόν τον παράγοντα την αρésκεια του ή μη σε κάποιο ζώο. Τέλος, παρατηρούμε πως και στις δύο περιπτώσεις η κατηγορία διάφορα και χωρίς απάντηση αποτελούν το μικρότερο ποσοστό και δεν επηρεάζουν τα αποτελέσματα της έρευνας.

2.2.2 Διαφορετικά αποτελέσματα

Η έρευνα που διεξάχθηκε πριν 14 χρόνια έγινε σε τρία διαφορετικά νηπιαγωγεία της Χαλκιδικής (Παραστατίδου, 2009) ενώ η παραπάνω έρευνα διεξάχθηκε σε ένα νηπιαγωγείο της Φλώρινας.

2.2.2.Α Σύγκριση πινάκων που αναφέρονται οι συμμετέχοντες και στις δύο έρευνες, κατά σχολείο, φύλο και ηλικιακή ομάδα

Εικόνα 1: Παραστατίδου, 2009

	Νηπιαγωγεία		
	1	2	3
Αγόρια	2	3	2
Κορίτσια	6	9	2
Νήπια	3	11	3
Προνήπια	5	1	1
ΣΥΝΟΛΟ παιδιών	8	12	4

Εικόνα 2: Παπαϊορδανίδου, 2023

Δείγμα έρευνας με βάση την ηλικία		Δείγμα έρευνας με βάση το φύλο	
ΝΗΠΙΑ	11	ΑΓΟΡΙΑ	12
ΠΡΟΝΗΠΙΑ	10	ΚΟΡΙΤΣΙΑ	9
ΣΥΝΟΛΟ	21	ΣΥΝΟΛΟ	21

Όπως βλέπουμε από την εικόνα 1 (Παραστατίδου, 2009), τα αγόρια που συμμετείχαν στην έρευνα του 2009 ήταν 7 και τα κορίτσια 17 εκ των οποίων 7 νήπια και 17 προνήπια, με σύνολο συμμετεχόντων 24 παιδιά. Αντίστοιχα όπως προκύπτει από την εικόνα 2 στην παραπάνω έρευνα τα αγόρια που συμμετείχαν ήταν 12 και τα κορίτσια 9 εκ των οποίων 11 νήπια και 10 προνήπια με σύνολο συμμετεχόντων 21 παιδιά

2.2.2.B Σύγκριση πινάκων όπου προκύπτουν τα ζώα με θετική, αρνητική και αμφίσημη εικόνα μεταξύ των παιδιών της προσχολικής ηλικίας και στις δύο έρευνες.

Εικόνα 3: Παραστατίδου, 2009

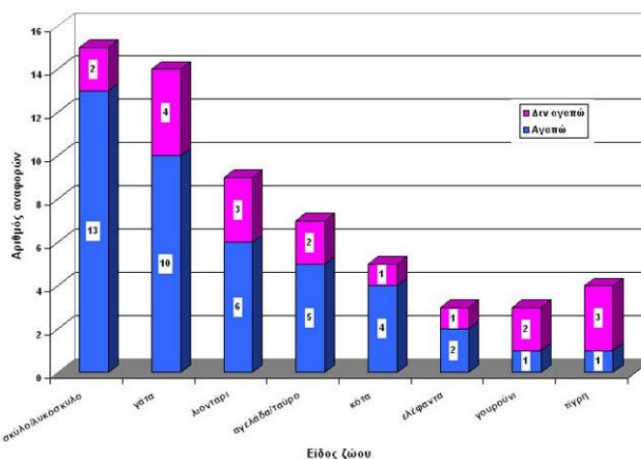
Ζώα με θετική εικόνα (Αγαπώ)	αναφορών/Αριθμός	Ζώα με αρνητική εικόνα (Δεν Αγαπώ)	αναφορών/Αριθμός	Ζώα με αμφίσημη εικόνα (Αγαπώ – δεν αγαπώ)	αναφορών/Αριθμός
άλογο	8	λύκος	8	σκύλος/λυκόσκυλο	15
κουνελάκι	5	αράχνη	4	γάτα	14
πάπια	4	αλεπού	3	λιοντάρι	9
γαϊδουράκι	3	φίδι	3	αγελάδα/ ταύρος	7
πεταλούδα	3	ποντίκια	2	κότα	5
δελφίνι	2	πάνθηρας	2	ελέφαντας	3
καμηλοπάρδαλη	2	τράγος	1	γουρούνι	3
λαγουδάκια	2	αντιλόπη	1	τίγρης	4
παπαγάλοι	1	μέλισσες	1		
σκιουράκι	1	σαύρα	1		
χελιδόνι	1	χάμστερ	1		
αρκούδα	1	κατσαρίδα	1		
ιπποπόταμος	1	αγριογούρουνο	1		

Εικόνα 4: Παπαιϊορδανίδου, 2023

Ζώα με θετική εικόνα (αγαπώ)	Αριθμός αναφορών	Ζώα με αρνητική εικόνα (Δεν αγαπώ)	Αριθμός αναφορών	Ζώα με αμφίσημη εικόνα (αγαπώ – δεν αγαπώ)	Αριθμός αναφορών
Αλεπού	2	Μέλισσα	1	Τίγρης	2
Παπαγάλος	1	Σκαθάρι	2	Αρκούδα	3
Κοάλα	1	καρχαρία	1	γάτα	2
κουνέλι	1	Ασβός	1	σκύλος	3
άλογο	2	Κότες	2		
χελώνα	1	υποπόταμος	1		
Πεταλούδα	1	κροκόδειλος	1		
χάμστερ	1	Ποντίκι	1		
λαγός	1	Σαύρα	1		
λιοντάρι	1	Αγριογούρουνο	1		
κουκουβάγια	1	ελέφαντας	1		
Μαϊμού	1	φίδι	1		
		Πάνθηρας	1		
		αγελάδα	1		

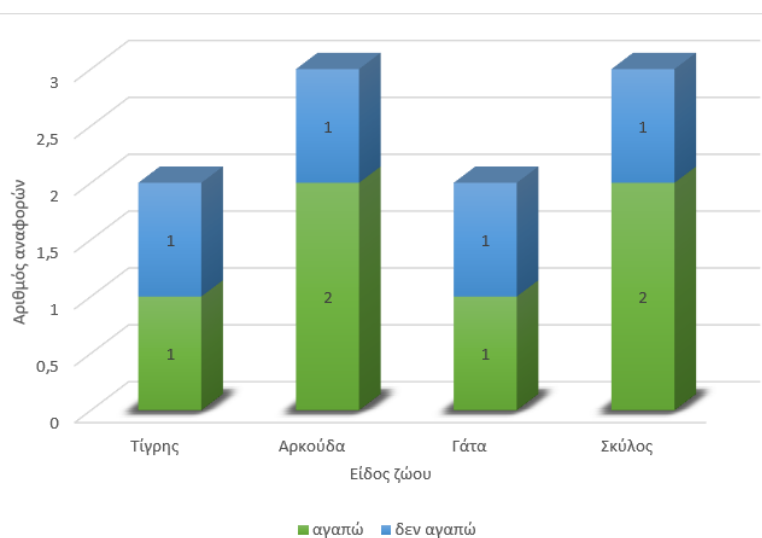
Από την ανάλυση των παραπάνω πινάκων και σύγκριση αυτών προκύπτει πως τα παιδιά από την εικόνα 3 (Παραστατίδου, 2009), ανέφεραν συνολικά 34 ζώα ενώ στην έρευνα του 2023 έκανα λόγο για 30 ζώα στο σύνολο. Ακόμη, στην έρευνα του 2009 (Παραστατίδου, 2009), φαίνεται πως υπάρχουν περισσότερα ζώα με αμφίσημη εικόνα για τα παιδιά, συνολικά οκτώ ενώ στην έρευνα μας υπάρχουν μόνο τέσσερα. Η προηγούμενη διαπίστωση μάς δείχνει πως τα παιδιά πλέον έχουν μια πιο ξεκάθαρη εικόνα για το αν συμπαθούν ή όχι κάποιο ζώο και σε αυτό ίσως να συμβάλει η ανάπτυξη της τεχνολογίας καθώς μπορούν να έχουν μια πιο ξεκάθαρη και ολοκληρωμένη εικόνα για κάποιο μέσω του άπειρου πολυτροπικού υλικού που υπάρχει στο ίντερνετ και μπορούν να έρθουν πολύ εύκολα σε επαφή.

2.2.2.Γ Σύγκριση πινάκων όπου παρουσιάζεται η σύσταση της αμφισημίας από τις απαντήσεις των παιδιών.

Εικόνα 5: Παραστατίδου, 2009

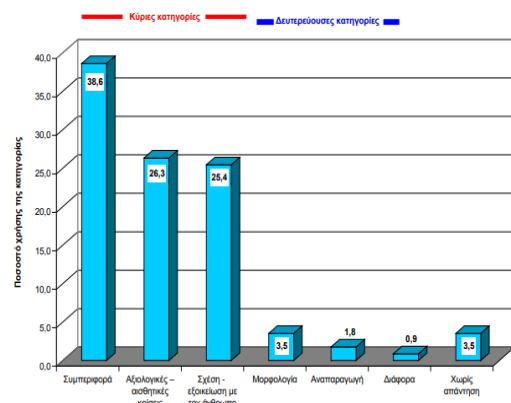
Εικόνα 6: Παπαιορδανίδου 2023

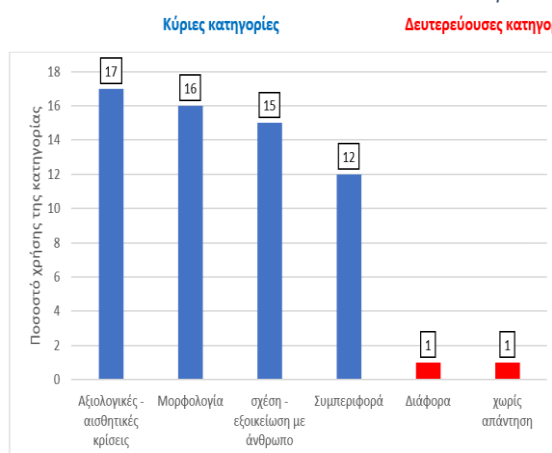
Όπως αναφέρθηκε και προηγουμένως φαίνεται πως στη παλαιότερη έρευνα στη κατηγορία των αμφίσημων ζώων υπήρχαν 8 ζώα (Παραστατίδου, 2009), ενώ στην έρευνα του 2023 μόνο 4. Ακόμη, η αρκούδα η οποία στην πρόσφατη έρευνα βρίσκεται στα αμφίσημα ζώα και υπάρχουν τρεις αναφορές για αυτή, το 2009 βρισκόταν στα ζώα με θετική αντίληψη και αναφέρθηκε μόνο μία φορά (Παραστατίδου, 2009). Αυτό μπορεί να οφείλεται στο τόπο όπου διεξάγεται η έρευνα καθώς η Φλώρινα όπου έγινε η πιο πρόσφατη έρευνα είναι ένα μέρος όπου πολύ συχνά κατεβαίνουν αρκούδες από το βουνό μέσα στη πόλη και πολλές φορές γίνονται αντιληπτές από τους ανθρώπους. Τα παιδιά είναι πιο εξοικειωμένες μαζί τους και ενδεχομένως να γνωρίζουν περισσότερα πράγματα για αυτές.

2.2.2.Δ Σύγκριση πινάκων και δεδομένων των κατηγοριών – επιχειρημάτων για την αιτιολόγηση της προτίμησης ή απαρésκειας σ' ένα ζώο.

Εικόνα 7: Παραστατίδου, 2009

Εικόνα 8: Παπαϊορδανίδου

Συγκρίνοντας τα δύο γραφήματα δεδομένων παρατηρούμε πως στην πρώτη έρευνα (Παραστατίδου, 2009) η συμπεριφορά αποτελεί τη δημοφιλέστερη, από τις κύριες κατηγορίες, αιτιολόγηση της προτίμησης ή απαρésκειας σ' ένα ζώο, ενώ στη πιο πρόσφατη έρευνα την τελευταία, από τις κύριες κατηγορίες. Αυτό μας δείχνει πως τα παιδιά πλέον, 14 χρόνια μετά, δεν κρίνουν την αρésκεια ή απαρésκεια τους για κάποιο ζώο ανάλογα με τη συμπεριφορά του. Αντίθετα όπως φαίνεται από την εικόνα 8 κρίνουν με βάση τη δική τους κρίση μέσα από αξιολογικούς και αισθητικούς παράγοντες που έχουν διαμορφώσει τα ίδια για τα ζώα. Η μορφολογία αποτελεί μέρος των δευτερευουσών κατηγοριών (Παραστατίδου, 2009) ενώ στην έρευνα του 2023, είναι δεύτερη στις κύριες κατηγορίες με μικρή διαφορά από τη πρώτη γεγονός που μας δείχνει πως πλέον κάποια ειδικά χαρακτηριστικά που μπορεί να έχουν κάποια ζώα όπως το να είναι μικρά, να έχουν κέρατα κ.α. αποτελεί βασικό παράγοντα αξιολόγησης αυτών από τα παιδιά σε σχέση με πριν 14 χρόνια. Τέλος παρατηρούμε πως στη παλαιότερη έρευνα (Παραστατίδου, 2009) από τις απαντήσεις των παιδιών είχε δημιουργηθεί μία ακόμη κατηγορία η οποία ονομαζόταν «αναπαραγωγή» η οποία δεν υπήρχε στην έρευνα του 2023, αυτό μας δείχνει πως πλέον τα παιδιά δεν κρίνουν κάποιο ζώο αν τους αρέσει ή όχι από τα μικρά που ενδεχομένως να γεννάει αλλά από το ίδιο το ζώο.

2.3 Συμπεράσματα

Από τη παραπάνω σύγκριση των δύο ερευνών παρατηρούμε πως 14 χρόνια μετά στη πλειονότητά τους τα παιδιά αναφέρονται σε παρόμοια ζώα που αγαπούν ή μη. Ακόμη

γίνεται αντιληπτό πως πλέον έχουν μια πιο ξεκάθαρη γνώμη για τα περισσότερα ζώα κάτι στο οποίο ενδεχομένως να έχει βοηθήσει η εξέλιξη της τεχνολογίας και η πιο άμεση και πρώιμη επαφή τους με αυτή. Αυτό που φαίνεται να έχει αλλάξει κατά πολύ είναι ο λόγος για τον οποίον επιλέγουν να αγαπούν ή όχι ένα ζώο. Παλαιότερα όπως φαίνεται έκριναν ένα ζώο κυρίως από τη συμπεριφορά του που είχε στη φύση ενώ σήμερα το διαλέγουν ή και όχι ανάλογα με τη δική τους κρίση και με τη δική τους αισθητική. Αυτό μας δείχνει πως πλέον τα παιδιά ίσως να αγαπούν ή όχι τα ζώα ανάλογα με τις επαφές που έχουν με αυτά, τις εμπειρίες τους ή την εικόνα που ενδεχομένως να τους παρουσιάζεται για κάποιο ζώο από κάποιο παραμύθι ή τραγούδι, π.χ. η άγρια τίγρης είπε...άρα το παιδί απεικονίζει στο μυαλό του τη τίγρη ως ένα ζώο που πιθανών να είναι άγριο και κακό απέναντι στα άλλα και ή και στους ανθρώπους.

Βιβλιογραφία

- Acar, I., & Torquati, J. (2015). The power of nature: Developing prosocial behavior toward nature and peers through nature-based activities. *Young Children*, 70(5)
- Allen, K. M., Blascovich, J., Tomaka, J., & Kelsey, R. M. (1991). *Presence of human friends and pet dogs as moderators of autonomic responses to stress in women*. *Journal of Personality and Social Psychology*, 61, 582-589.
- Allen, K., Shykoff, B. E., & Izzo, J. L., Jr. (2001). *Pet ownership, but not ace inhibitor therapy, blunts home blood pressure responses to mental stress*. *Hypertension*, 38, 815-820.
- Arluke, A. (1991). *Coping with euthanasia: A case study of shelter culture*. *Journal of the American Veterinary Medical Association*, 198, 1176— 1180.
- Arluke, A., & Hafferty, F. (1996). *From apprehension to fascination with dog lab: The use of absolutions by medical students*. *Journal of Contemporary Ethnograph*.
- Baillie, P. E. (2010). *From the one-hour field trip to a nature preschool: Partnering with environmental organizations*. *YC Young Children*, 65(4), 76
- Baillie, P., & Finch, K. (n.d). What is a nature preschool? Retrieved from <http://www.naturalstart.org/naturepreschool/what-is-a-nature-preschool>
- Barker, S. B., Barker, R. T., Dawson, K. S., & Knisely, J. S. (1997). *The use of the family life space diagram in establishing inter-connectedness: A preliminary study of sexual abuse survivors, their significant others, and pets*. *Individual Psychology: Journal of Adlerian Theory, Research & Practice*, 53, 435-450.
- Barlow, M. R., Hutchinson, C. A., Newton, K., Grover, T., & Ward, L. (2012). *Childhood neglect, attachment to companion animals, and stuffed animals as attachment objects in women and men*. *Anthrozoos*, 25, 111-119.
<http://dx.doi.org/10.2752/175303712X13240472427159>
- Beck, A., and Katcher, A.H. *Between pets and people: The importance of animal companionship*. New York: G.P. Putnam's Sons. 1983.

- Beck, A. M., & Katcher, A. H. (2003). *Future directions in human-animal bond research*. *American Behavioral Scientist*, 47, 79-93. <http://dx.doi.org/10.1177/0002764203255214>
- Beck, A. M., & Meyers, N. M. (1996). *Health enhancement and companion animal ownership*. *Annual Review of Public Health*, 17(1), 247-257.
- Beetz, A., Kotrschal, K., Turner, D. C., Hediger, K., Uvnas-Moberg, K., & Julius, H. (2011). *The effect of a real dog, toy dog and friendly person on insecurely attached children during a stressful task: An exploratory study*. *Anthrozoos*, 24, 349-368. <http://dx.doi.org/10.2752/175303711X13159027359746>
- Blue, G. (1986). *The value of pets in children's lives*. *Childhood Education*, 63(2), 85-90.
- Burke, C.L., & Copenhaver, J. G. (2004). *Animals as people in children's literature*. *Language Arts*, 81(3), 205-213
- Carson, R. (1956). *The sense of wonder*. New York, NY: Harper and Row.
- Chawla, L. & Derr, L (2012). *The development of conservation behaviors in childhood and youth*. In S.D Clayton (Ed.), *The Oxford Handbook of Environmental and Conservation Psychology* (pp. 527-555). New York, NY: Oxford University Press.
- Chawla, L., (1999). *Life paths into effective environmental action*. *The Journal of Environmental Education*, 31(1), 15- 26.
- Daly, B. & Suggs, S. (2010). *Teachers' experiences with humane education and animals in the elementary classroom: implications for empathy development*. *Journal of Moral Education*, 39(1)
- Daly, B., & Morton, L.L. (2006). *An investigation of human-animal interactions as related to pet preference, ownership, attachment, and attitudes in children*. *Anthrozoos*, 11(3), 113-127.
- Erickson, E. *identity and the life cycle*. New York: W.W. Norton, 1980.
- Feldmann. B.M. Why people own pets. In *Animal Regulation Studies*, 1977, 1:87-94.
- Fogle, B. *Pets and their people*. New York: The Viking Press, 1983.

Fox, M. Relationships between the human and non-human animals. In B. Fogle (Ed.). *Interrelationships between people and pets*. Springfield, Illinois: Charles C. Thomas, 1981.

Friedmann, E., & Son, H. (2009). *The human-companion animal bond: How humans benefit*. *Veterinary Clinics of North America: Small Animal Practice*, 39, 293-326. <http://dx.doi.org/10.1016/j.cvsm.2008T0.015>

Friedmann, E., & Thomas, S. A. (1995). *Pet ownership, social support, and one-year survival after acute myocardial infarction in the Cardiac Arrhythmia Suppression Trial (CAST)*. *American Journal of Cardiology*, 76, 1213-1217. [http://dx.doi.org/10.1016/S0002-9149\(99\)80343-9](http://dx.doi.org/10.1016/S0002-9149(99)80343-9)

Friedmann, E., Katcher, A. H., Lynch, J. J., & Thomas, S. A. (1980). *Animal companions and one-year survival of patients after discharge from a coronary care unit*. *Public Health Reports*, 95, 307-312.

Friedmann, E., Katcher, A. H., Thomas, S. A., Lynch, J. J., & Messent, P. R. (1983). *Social interaction and blood pressure: Influence of animal companions*. *Journal of Nervous and Mental Disease*, 171, 461-465. <http://dx.doi.org/10.1097/00005053-198308000-00002>

Friedmann, E., Thomas, S. A., Cook, L. K., Tsai, C.-C., & Picot, S. J. (2007). *A friendly dog as potential moderator of cardiovascular response to speech in older hypertensives*. *Anthrozoos*, 20, 51-63. <http://dx.doi.org/10.2752/089279307780216605>

Friesen, L. (2010). Exploring animal-assisted programs with children in school and therapeutic contexts. *Early Childhood Education Journal*, 37(4), 261–267.

Garrity, T. F., Stallones, L., Marx, M. B., & Johnson, T. P. (1989). *Pet ownership and attachment as supportive factors in the health of the elderly*. *Anthrozoos*, 3, 35-44. <http://dx.doi.org/10.2752/089279390787057829>

Gee, N.R., Belcher, J.M, Grabski, J.L., Dejesus, M., & Wiley, W. (2012). *The presence of a therapy dog results in improved object recognition performance in preschool children*. *Anthrozoös*, 25(3), 289-300.

Gilbey, A., McNicholas, J., & Collis, G. M. (2007). A longitudinal test of the belief that companion animal ownership can help reduce loneliness. *Anthrozoos*, 20, 345-353. <http://dx.doi.org/10.2752/089279307X245473>

Glaser, B. G., and Strauss, A. L. (1967) *The Discovery of Grounded Theory: Strategies for Qualitative Research*, Chicago: Aldine Pub. Co.

Gray, P. B., & Young, S. M. (2011). *Human-pet dynamics in cross-cultural perspective*. *Anthrozoos*, 24, 17-30. <http://dx.doi.org/10.2752/175303711X12923300467285>

Hatchey, A.C., & Butler, D. (2012). *Creatures in the classroom: Including insects and small animals in your preschool gardening curriculum*. *Young Children*, 67(2), 38-42.

Headey, B., & Grabka, M. (2007). *Pets and human health in Germany and Australia: National longitudinal results*. *Social Indicators Research*, 80, 297-311. <http://dx.doi.org/10.1007/s11205-005-5072-z>

Headey, B., Grabka, M., Kelley, J., Reddy, P., & Tseng, Y.-P. (2002). *Pet ownership is good for your health and saves public expenditure too: Australian and German longitudinal evidence*. *Australian Social Monitor*, 5, 93-99.

Heleski, C. R., Mertig, A. G., & Zanella, A. J. (2006). *Stakeholder attitudes toward farm animal welfare*. *Anthrozoos*, 19, 290-307. <http://dx.doi.org/10.2752/089279306785415439>

Herzog, H. (2010). *Some we love, some we hate, some we eat: Why it's so hard to think straight about animals*. New York, NY: Harper <http://dx.doi.org/10.1111/j.1439-0310.1943.tb00655.x>

Herzog, H. A. (2007). *Gender differences in human-animal interactions: A review*. *Anthrozoos*, 20, 7-21. <http://dx.doi.org/10.2752/089279307780216687>

Herzog, H. A., Jr., Betchart, N. S., & Pittman, R. B. (1991). *Gender, sex role orientation, and attitudes toward animals*. *Anthrozoos*, 4, 184-191. <http://dx.doi.org/10.2752/089279391787057170>

- Herzog, H. A., Jr., Vore, T. L., & New, J. C., Jr. (1989). *Conversations with veterinary students: Attitudes, ethics, and animals. Anthrozoos*, 2, 181-188.
<http://dx.doi.org/10.2752/089279389787058019>
- Hofmeister, S. (2009). *Natures running wild: A social-ecological perspective on wilderness. Nature and Culture*, 4(3),293.
- Jalongo, M. (2015). *An attachment perspective on the child-dog bond: Interdisciplinary and international research findings. Early Childhood Education Journal*, 43(5), 395-440.
- Kahn, P., & Kellert, S. (2002). *Children and nature: psychological, sociocultural, and evolutionary investigations*. Cambridge, MA/ London: Massachusetts Institute of Technology-MIT Press
- Kahn, P.H., (1997). *Developmental psychology and the biophilia hypothesis: Children's affiliation with nature. Developmental Review*. 17(1): 1-61
- Kaplan, R., & Kaplan, St. (1995). *The Experience of Nature: A Psychological Perspective (pp. 1-5)*. Cambridge/ New York /Port Chester/ Melbourne/ Sydney: CAMBRIDGE UNIVERSITY PRESS
- Karniol, R., (2012). Storybook—induced arousal and preschoolers' empathetic understanding of negative affect in self, others, and animals in stories. *Journal of Research in Childhood education*. 26:346-58.
- Katcher, A. (2002). Animals in therapeutic education: guides into the limnal state. In Kahn, P., & Kellert, S. *Children and nature: psychological, sociocultural, and evolutionary investigations*, p. 179-198.
- Kellert, S. R., & Westervelt, M. O. (1984). Children's attitudes, knowledge and behaviors towards animals. *Children's Environments Quarterly*, 1(3), 8-11.
- Kellert, St. R., & Wilson, E. O. (2013). *The Biophilia Hypothesis*. Washington, D.C: Island press
- Kidd, A.H., & Kidd, R.M., (1990). Social and environmental influences on children's attitudes toward pets. *Psychological Reports*. 67:807-818.

- Koivusilta, L. K., & Ojanlatva, A. (2006). To have or not to have a pet for better health? PLoS ONE, 1, e109. <http://dx.doi.org/10.1371/journal.pone.0000109>
- Kuo, F.E (Ming), (2010). "Parks and other green environments: essential components of a healthy human habitat." Executive Summary. Ashburn VA: National Parks and Recreation Association.
- Kupfermn, K. A latency boy's identity as a cat. In *Psychoanalytic Study of the Child*. 1977, 32:193-215.
- Lasher, M. (1998). A relational approach to the human-animal bond. *Anthrozoos*. 11 (3) 130-133.
- Latour, B., (2004). *The politics of nature: how to bring science into democracy*. Cambridge, MA: Harvard University Press.
- Levinson, B. *Pet-oriented child psychotherapy*. Springfield, Illinois: Charles C. Thomas, 1969.
- Levinson, B. Pets, child development, and mental illness. In *Journal of the American Veterinary Medical Association*. 1970, 157: 1759-1 766.
- Levinson, B. The pet and the child's bereavement. In *Mental Hygiene*. 1967, 51 :197-200.
- Levinson. B. *Pets and human development*. Springfield, Illinois: Charles C. Thomas, 1972.
- Lorenz, K. (1943). *Die angeborenen Formen moglicher Erfahrung. [The innate conditions of the possibility of experience.]*. Zeitschrift fur Tierpsychologie, 5, 235-409.
- McConnell, A. R., Brown, C. M., Shoda, T. M., Stayton, L. E., & Martin, C. E. (2011). Friends with benefits: On the positive consequences of pet ownership. *Journal of Personality and Social Psychology*, 101, 1239- 1252. <http://dx.doi.org/10.1037/a0024506>
- Melson, G. (2001). *Why the wild things are: Animals in the lives of children*. Cambridge MA: Harvard University Press.

- Melson, G. (2003). Child development and the human-companion animal bond. *American Behavioral Scientist*. Vol. 47 No. 1. Pp. 31-39
- Morris, D. *The naked ape*. New York: McCraw-Hill, 1967.
- Muris, P., vanZwol, L., Huijding, J., & Mayer, B., (2010). Mom told me scary things about this animal: Parents installing fear beliefs in their children via the verbal information pathway. *Behavior Research and Therapy* 48 (4) 341- 346.
- Myers, G. (1997). How children relate to animals, and childhood development. In Vernon, C., Saunders, C., and Kalina, D., (Eds), *Developing and promoting caring attitudes toward the natural world: Proceedings of a planning charrette hosted by Brookfield Zoo and Minnesota Zoo*.
- Myers, G. (2007). *The significance of children and animals: social development and our connections to other species*. 2nd ed. West Lafayette, IN: Purdue University Press.
- Myers, G., & Saunders, (2002). Animals as links toward developing caring relationships with the natural world. In Kahn, P., & Kellert, S. (eds.) *Children and nature: psychological, sociocultural, and evolutionary investigations*. 153-178.
- Myers, G., Saunders, C., and Garrett, E. (2004). *What do children think animals need?* Developmental Trends. Environmental Education Research. 10 (4) 545-62.
- Nieburg. H.A., and Fischer. A. *Pet loss: A thoughtful guide for adults and children*. New York: Harper and Row, 1982.
- Parslow, R. A., Jorm, A. F., Christensen, H., Rodgers, B., & Jacomb, P. (2005). *Pet ownership and health in older adults: Findings from a survey of 2,551 community-based Australians aged 60-64*. *Gerontology*, 51, 40-47.
<http://dx.doi.org/10.1159/000081433>
- Paul, E. S., & Serpell, J. A. (1996). *Obtaining a new pet dog: Effects on middle childhood children and their families*. *Applied Animal Behaviour Science*, 47, 17-29.
[http://dx.doi.org/10.1016/0168-1591\(95\)01007-6](http://dx.doi.org/10.1016/0168-1591(95)01007-6)
- Perin, C. Dogs as symbols in human development. In B. Fogle (Ed). *Interrelations between people and pets*. Springfield, Illinois: Charles C. Thomas, 1981.

- Poresky, R. H., (1990). The young children's empathy measure: reliability, validity, and effects of companion animal bonding. *Psychological Reports*. 66: 931-36
- Raina, P., Waltner-Toews, D., Bonnett, B., Woodward, C., & Abernathy, T. (1999). *Influence of companion animals on the physical and psychological health of older people: An analysis of a one-year longitude*
- Redefer, L., & Goodman, J. (1989). *Brief Report: Pet-facilitated therapy with autistic children*. *Journal of Autism and Developmental Disorders* September 1989, Volume 19, Issue 3, pp 461–467
- Robin, M., ten Benschel, R.W., Quigley, J., and Anderson, R.K. Childhood pets and the psychosocial development of adolescents. In A. Katcher and A. Beck (Eds.). *New perspectives on our lives with companion animals*. Philadelphia: University of Pennsylvania Press. 1983.
- Rynearson, E.K. Humans and pets and attachment. In *British Journal of Psychiatry*. 1978. 133:550-555.
- Schowalter, J.E. *The use and abuse of pets*. In *Journal of the American Academy of Psychiatry*. 1983. 22:68-72.
- Searles, H.F. *The nonhuman environment*. New York: International University Press, 1960.
- Selly, P. B. (2014). *Connecting animals and children in early childhood*. St Paul, MN: Redleaf Press
- Serpell, J. A. (2002). *Anthropomorphism and anthropomorphic selection—Beyond the “cute response.”* *Society & Animals*, 10, 437-454.
<http://dx.doi.org/10.1163/156853002320936926>
- Sherick, I. The significance of pets for children. In *Psychoanalytic Study of the Child*. 1981, 36:193-215.
- Siegel, A. Reaching severely withdrawn through pet therapy. In *American Journal of Psychiatry*, 1962. 118: 1045-1046.
- Siegel, I. M., Angulo, F. J., Detels, R., Wesch, J., & Mullen, A. (1999). *AIDS diagnosis and depression in the Multicenter AIDS Cohort Study: The ameliorating*

impact of pet ownership. *AIDS Care*, 11, 157-170. <http://dx.doi.org/10.1080/09540129948054>

Simon, L. I. (1984). *The pet trap: Negative effects of pet ownership on families and individuals*. In R. K. Anderson, B. L. Hart, & L. A. Hart (Eds.), *The pet connection: Its influence on our health and quality of life* (pp. 226-240). Minneapolis: University of Minnesota Press.

Sobel, D. (1996). *Beyond ecophobia: Reclaiming the heart in nature education*. Great Barrington, MA: Orion Society.

Spannring, R. (2016). *Animals in environmental education research*. *Environmental Education Research*, 23(1), 63–74.

Stewart, M. Loss of a pet-loss of a person: A comparative study of bereavement. In A. Katcher and A. Beck (Eds.). *New perspectives on our lives with companion animals*. Philadelphia: University of Pennsylvania Press, 1983.

Straatman, I., Hanson, E. K. S., Endenburg, N., & Mol, J. A. (1997). *The influence of a dog on male students during a stressor*. *Anthrozoos*, 10, 191-197.
<http://dx.doi.org/10.2752/089279397787001012>

Taylor, A., & Giugni, M. (2012). Common worlds: Reconceptualizing inclusion in early childhood communities. *Contemporary Issues in Early Childhood*. Vol. 13, No. 2., pp. 108-119

Taylor, A., & Kuo, F. (2006). *Is contact with nature important? State of the evidence*. in Spencer, M. & Blades, M. Eds. *Children and Their Environments* (pp. 124-140) Cambridge, England: Cambridge University Press

Thomas, S.C., and Bierne, P. (2002). Humane education and humanistic philosophy; Toward a new curriculum. *Journal of Humanistic Counseling, Education, and Development*. 41 (2) pp. 190-199

Triebenbacher, S.L., (1998). Pets as transitional objects: Their role in children's emotional development. *Psychological Reports*. 82 (1) 191-200.

Uttley, C. (2013). Animal attraction: Including animals in early childhood classrooms. *Young Children*. 68 (4) pp. 16- 21

Wells, N. M. (2000). *At home with nature: The effects of nearby nature on children's cognitive functioning*. *Environment & Behavior*, 32, 775-795.

Wilson, E. O. (1993). *Biophilia and the conservation ethics*. In S. R. Kellert & E. O. Wilson (Eds.), *The biophilia hypothesis* (pp. 31-41). Washington, DC: Island Press.

Wilson, R. A. (1993b). *The Importance of Environmental Education at the Early Childhood Level*. *International Journal of Environmental Education and Information*, 12(1), 15-24.

Zilcha-Mano, S., Mikulincer, M., & Shaver, P. R. (2012). *Pets as safe havens and secure bases: The moderating role of pet attachment orientations*. *Journal of Research in Personality*, 46, 571—580. <http://dx.doi.org/10.1016/j.jrp.2012.06.005>